

Djeca u medijima - u dnevnom i tjednom tisku

Bungić, Maja

Master's thesis / Diplomski rad

2013

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:381614>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-17**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

SVEUČILIŠTE J. J. STROSSMAYERA U OSIJEKU
FILOZOFSKI FAKULTET
DIPLOMSKI STUDIJ FILOZOFIJE I PEDAGOGIJE

Maja Bungić

Djeca u medijima – u dnevnom i tjednom tisku

Diplomski rad

Mentorica: prof. dr. sc. Nada Babić

Osijek, 2013.

Sažetak

Rad podastire na koji se način u suvremenim socijalnim studijama shvaćaju djetinjstvo i djeca te kakvu sliku o djetinjstvu i djeci stvaraju mediji. Objašnjena su osnovna polazišta suvremenih shvaćanja djetinjstva kao socijalno konstruiranog i socijalno strukturiranog te shvaćanja djeteta kao socijalnog aktera. Pritom se navode različiti interdisciplinarni pristupi u teoretiziranju te različite perspektive kao polazišta za istraživanje područja djetinjstva i djece, posebno perspektiva odraslih i perspektiva djece. Središnji dio rada posvećen je shvaćanju djetinjstva i djece u medijima. U teorijskom dijelu definirani su osnovni pojmovi vezani uz proces globalizacije i uloge koju mediji imaju u konstrukciji djetinjstva. Empirijski dio rada temeljen je na teorijskim polazištima o konceptualizaciji djetinjstva i djece u odnosu s medijima i procesom globalizacije. Također, kao polazište za istraživanje o djetinjstvu i djeci u medijima, opisana je interpretativna paradigma istraživanja, njezin značaj za istraživanje područja djetinjstva i djece, postupci istraživanja s djecom i moguće metodologijske poteškoće. U empirijskom dijelu rada opisano je provedeno istraživanje o načinu na koji se u medijima shvaćaju djetinjstvo i djeca, te povezanosti ove slike sa suvremenim shvaćanjima djetinjstva i djece u socijalnim studijama. Istraživanje se temelji na analizi sadržaja dnevnog i tjednog tiska.

Ključne riječi

Djetinjstvo, djeca, socijalne studije djetinjstva, mediji.

Sadržaj

Uvod.....	1
1. Suvremena shvaćanja o djetinjstvu i djeci	2
1.1. Djetinjstvo kao socijalno konstruirano	3
1.2. Djetinjstvo kao socijalno strukturirano.....	4
1.3. Interdisciplinarni pristup u shvaćanju djetinjstva.....	5
2. Mediji i djetinjstvo	7
2.1. Globalizacija, mediji i djetinjstvo.....	7
2.2. Pregled istraživanja o djeci u medijima.....	11
3. Istraživanja s djecom.....	15
3.1. Interpretativna paradigma istraživanja	16
3.2. Metodološke poteškoće u istraživanjima s djecom	17
4. Istraživanje: Djeca u dnevnom i tjednom tisku.....	19
4.1. Problem istraživanja	19
4.2. Cilj istraživanja.....	19
4.3. Metodologijski pristup istraživanju	19
4.3. Rezultati i rasprava	22
4.3.1. Formalna analiza	22
4.3.2. Sadržajna analiza	24
4.3.3. Sociodemografska analiza	30
4.3.4. Izvori informacija o djeci.....	31
5. Zaključak.....	33
Literatura	34
Prilozi	37

Uvod

Druga polovica dvadesetog stoljeća obilježena je intenzivnim istraživanjem područja djetinjstva i djece. Suvremeni sociološki pristup napušta shvaćanje djetinjstva isključivo u okvirima razvojne psihologije. Djetinjstvo se vidi kao socijalno i povijesno konstruirano, a ne kao određeno biološkim karakteristikama (Aries, 1962). Samim time, napušta se i ideološko shvaćanje djece kao ovisne o odraslima, nevine i neuke te se zamjenjuje viđenjem djeteta kao vrijednog poštovanja, društvenog aktera i nositelja vlastitih prava (Woodhead, 2009). Djetinjstvo se shvaća kao konstrukt različitih povijesnih, društvenih i kulturnih okruženja. Shvaćanje djetinjstva kao socijalno konstruiranog znači postojanje interpretativnog okvira za kontekstualizaciju prvih godina ljudskog života. Pritom je biološka nezrelost univerzalna svim ljudskim grupama, a konceptualizacija djetinjstva je ono što se razlikuje ovisno o okruženju i uvjetima u koje je smješteno (Prout, James, 1997). Djetinjstvo je također shvaćeno kao socijalno strukturirano. To znači da se ono vidi kao socijalni prostor u koji djeca ulaze rođenjem i napuštaju ga u određenoj dobi, ovisno o kulturi iz koje dolaze (Qvortrup, 2002). Djetinjstvo se, prema tome, može shvatiti kao stalno i kao mijenjajuće, jer svaka skupina djece mijenja strukturu djetinjstva svojim sudjelovanjem u njemu. U skladu sa suvremenim shvaćanjem djetinjstva i djece ovom se području istraživanja pristupa interdisciplinarno i iz različitih perspektiva. Suvremenim shvaćanjem djetinjstva i djece, dominantna perspektiva odraslih, zamijenjena je pristupom istraživanju iz dječje perspektive. Dječja perspektiva stavlja naglasak na dijete kao subjekt vlastitog svijeta (Sommer i sur., 2010). Unutar pristupa istraživanju iz dječje perspektive razvila su se istraživanja s djecom (Christensen, James, 2008; Mayall, 2001), u sklopu kojih su i etnografska istraživanja (Corsaro, 2006) kojima odrasli ulazi i dječju kulturu i zajedno ju s djecom istražuje. Svrha ovih istraživanja jest pozicioniranje djece kao socijalnih aktera u skladu sa suvremenim shvaćanjima djetinjstva.

Djetinjstvo kao prožeto svim društvenim događanjima i promjenama prožeto je i promjenama koje donosi globalizacija i pojava masovnih medija. Pojavom novih globalnih medija stvaraju se i nove koncepcije djetinjstva (Buckingham, 2009). Polazeći od prethodno elaboriranih postavki ovaj rad daje uvid u to na koji način mediji prikazuju djecu te kakva se time slika o djetinjstvu i djeci konstruira u društvu. Uvid u način na koji mediji prikazuju djetinjstvo i djecu opisuje se u poglavlju istraživanja koje je provedeno analizom sadržaja dnevnog i tjednog tiska.

1. Suvremena shvaćanja o djetinjstvu i djeci

Interesi istraživača za istraživanjem i teoretiziranjem područja djetinjstva i djece značajno su obilježili drugu polovicu dvadesetog stoljeća. Djetinjstvo se smatra fazom razvoja, razdobljem nezrelosti, ranjivosti i pasivnosti. Pritom je dijete viđeno naturalizirano: kao nevino, neuko, ovisno i u potrebi za zaštitom i disciplinom (Hendrick, 1992). „Ideološko viđenje“ djecu opisuje izrazima kao što su „budućnost društva“, „buduća generacija“ i „dragocjeni resursi“ te time lišava djecu njihove biti kao ljudskih bića smatrajući ih bićima u nastajanju, budućim ljudima (Qvortrup, 2005, 5).

Međutim, suvremeni sociološki pristup pomjerio je fokus pozornosti na to što je djetinjstvo i što su djeca u socijalnim studijama. To je bio pokušaj napuštanja tradicionalnog viđenja djece kao podređenih odraslima. Prema Woodhead (2009) dolazi do radikalne kritike načina na koji je djetinjstvo prezentirano u istraživanjima koja se bave psihologijom dječjeg razvoja. Definiranje djetinjstva ne može biti temeljeno na argumentu postojanja biološke nezrelosti i djetinjstva kao prirodne razvojne značajke ljudi, već se ono pojavljuje kao socijalno konstruirano od strane društva i kulture (Woodhead, 2009). Woodhead (2009) zagovara viđenje djece kao subjekata vrijednih poštovanja, društvenih aktera i nositelja vlastitih prava. Prema James, James (2008) viđenje djece kao „društvenih aktera“ znači shvaćanje djece kao aktivnih u konstrukciji i određivanju vlastitih socijalnih života, života onih oko njih i društava u kojima žive. To uključuje razumijevanje djece kao onih koji posjeduju i pokazuju „agency“, odnosno, donose samosvjesne odluke i odabire (James, James, 2008). Međutim, ograničavanje prostora za dječju participaciju od strane odraslih, ograničava dječju mogućnost bivanja nezavisnim akterom, ali ne poništava argument o tome da djeca imaju kapacitet biti reflektivni socijalni akteri. (James, James, 2008).

Socijalne studije djetinjstva temelje se na ranije razvijenim sociološkim teorijama koje naglašavaju socijalni karakter djetinjstva. To su teorije koje su se razvijale tijekom sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog stoljeća u Europi i SAD-u: interakcionistička teorija, strukturalna sociologija, teorije o djeci kao ugroženoj manjinskoj skupini u društvu povezane s feminističkim studijama i socijalni konstruktivizam (Prout, 2005).

Socijalne studije djetinjstva počivaju na sljedećim postavkama: (1) djetinjstvo je shvaćeno kao „socijalni konstrukt“, (2) djetinjstvo se razlikuje unutar kultura i nije univerzalan fenomen, (3) „dječji socijalni odnosi i kulture vrijedni su istraživanja neovisno o perspektivama i interesima odraslih“ (4) „djeca jesu i moraju biti viđena kao aktivni u konstruiranju i određivanju vlastitih socijalnih okruženja, jer ona nisu pasivni subjekti socijalnih struktura i procesa“, (5) djetinjstvo se detaljnije može istražiti korištenjem etnografskog pristupa istraživanju djece i djetinjstva, (6)

istraživanje djetinjstva podrazumijeva uključivanje u proces rekonstrukcije djetinjstva unutar društva (Prout, James, 1997, 8).

Sukladno odvajanju prirodnih od društvenih znanosti u moderni, socijalne studije djetinjstva su se, prema Prout (2005), razvile u dihotomiji. Dihotomija između onog prirodnog i onog kulturnog unutar sociologije djetinjstva odnosi se na razliku između viđenja djece kao prirodne i one koje je potrebno socijalizirati (Prout, 2005). Ono prirodno u sociologiji djetinjstva odnosi se na ono što društvo od djeteta prirodno zahtjeva, a to je socijalizacija (Jenks, 2004). Prisutna je i dihotomija u viđenju djece kao aktivnih članova društva za razliku od viđenja djece kao socijalne strukture (Prout, 2005). Sljedeća dihotomija unutar socijalnih studija djetinjstva vezana je uz teorije koje ističu individualnost djece u odnosu na teorije koje naglašavaju utjecaj društva. Također, prisutna je i dihotomija o djeci kao onim bivajućima, bićima u sadašnjosti i djeci kao bićima u nastajanju, budućim ljudima (Prout, 2005). Shvaćanje djetinjstva i djece u socijalnim je studijama djetinjstva izraženo kroz različite perspektive i modele djetinjstva: s obzirom na kontinuitet odnosno diskontinuitet dječjih socijalnih iskustava (James, James, 2001), te ovisno o perspektivi iz koje se pristupa istraživanju djece i djetinjstva. Ono što jedni autori nazivaju modelom, a drugi paradigmom, u radu će se svesti pod sintagmu shvaćanja djetinjstva.

Socijalne studije djetinjstva iznjedrile su, prema James, James (2001), četiri načina shvaćanja djetinjstva: plemensko, manjinsko, socijalno konstruirano i socijalno strukturirano djetinjstvo. Prema James, James (2001) i Jenks (2004), shvaćanje djeteta kao plemenskog istraživanju djetinjstva pristupa na način da pokušava otkriti kako je kompetencija djece priznata i izražena ili prikrivena i kontrolirana u dječjim svakodnevnim interakcijama s vršnjacima, obitelji i odraslima. Shvaćanje djeteta kao manjinskog djecu vidi kao aktivne subjekte učenja i socijalizacije, uz nastojanje da su ove osobine zajedničke svim ljudima, a ne svojstvene isključivo djeci. Na ovakav način djeca su viđena „kao ona koja prisvajaju osobine manjinske grupe u korist populacije odraslih, dok su pritom izdvojena i diskriminirana upravo od same institucije djetinjstva“ (James, James, 2001, 29).

1.1. Djetinjstvo kao socijalno konstruirano

Socijalne studije, počevši od Ariesa (1962), djetinjstvo vide kao socijalno i povijesno konstruirano, a ne biološki dano ili temeljno urođeno. Prema Prout, James (1997) i Jenks (2004; 2005), djetinjstvo kao socijalni konstrukt „osigurava interpretativni okvir za kontekstualizaciju prvih godina ljudskog života. Biološka je nezrelost, za razliku od djetinjstva, univerzalna i prirodna značajka ljudskih grupa, dok se razumijevanje institucije djetinjstva razlikuje unutar društava, a djetinjstvo se pojavljuje kao specifična strukturalna i kulturalna komponenta mnogih

društava“ (Prout, James, 1997, 3). Svrha ovog pristupa, prema Jenks (2005) je nastojanje da se prevlada zdravorazumsko pristupanje djetinjstvu, jer zdravorazumski pristup fenomenu djetinjstva djecu vidi kao „prirodne i univerzalne i zanemaruje postojanje specifičnih i kulturalnih razlika među djecom različitih povijesnih konteksta“ (Jenks, 2004, 78). Iz ove se pozicije i dijete, kroz mnoštvo reprezentacija, kodova i konstrukata, vidi kao socijalno postavljeno (Jenks, 2005).

1.2. Djetinjstvo kao socijalno strukturirano

Qvortrup (2009), shvaćanju djetinjstva pristupa iz makrosociološke perspektive definirajući djetinjstvo kao trajnu socijalnu strukturu. „Djetinjstvo je shvaćeno kao oblik socijalnog prostora koji djeca zauzimaju rođenjem. U određenoj dobi, ovisno o kulturi koje su dio, djeca napuštaju prostor djetinjstva i prepustaju ga novim grupama djece.“ Ovaj prostor djeca ne ostavljaju onakvim kakav je bio prije njihovog bivanja u njemu, jer „djetinjstvo se uvijek mijenja kao odraz promjena u društvu“ (Qvortrup, 2009, 2). Djetinjstvo se, prema tome može shvatiti u okviru kontinuiteta i promjene. „Shvaćeno kao rezultat prevladavajućih parametara nekog razdoblja djetinjstvo je promjenjivo, jer su vrijednosti parametara promjenjive i međusobno su u interakciji. S druge strane, unutar djetinjstva postoji i kontinuitet koji je vezan uz parametre koji ga formiraju, jer su ti parametri uvijek isti: u svim društvima postoje određeni ekonomski, politički, tehnološki činitelji, ideja i praksa onog socijalnog i kulturna klima“ (Qvortrup, 2009, 4).

U skladu sa shvaćanjem djetinjstva kao socijalne strukture Alanen (2005) i Mayall (2005) zagovaraju generacijski pristup shvaćanja djetinjstva, te pritom uspoređuju socijalne studije djetinjstva s feminističkim studijama. Uočavajući nejednakost u poziciji žena u znanstvenom i društvenom diskursu, sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog stoljeća došlo je do kritike adultizma odnosno prevladavajuće perspektive odraslih. Sukladno tome i u socijalnim studijama djetinjstva dolazi do kritike načina na koji se istraživalo o djeci i djetinjstvu. Alanen (2005) smatra kako su feminističke studije prošle jednak put razvoja kao i socijalne studije o djetinjstvu i djeci – od kritike načina na koji im se pristupalo u znanstvenom istraživanju, preko razvoja generacijskih koncepata svojstvenih za sociologiju djetinjstva, do nastanka teorijskih postavki o djeci koja im pristupaju iz njihove vlastite perspektive.

Djeca sebe smatraju članovima obitelji, škole, kulture i društva, ali su ujedno i svjesna postojanja dviju generacijskih grupa u društvu – djece i odraslih (Mayall, 2000). Stoga shvaćanje djetinjstva kao socijalno strukturiranog daje prednost pristupu istraživanja djetinjstva iz dječje perspektive. Svrha ovog pristupa je vidjeti djecu kao punopravne članove društva, punovrijedne u sadašnjosti,

shvatiti poredak u društvu kroz dječju perspektivu i iz te pozicije nastojati u provođenju mjera u svrhu poboljšanja socijalnog stanja samog djetinjstva (Mayall, 2005).

1.3. Interdisciplinarni pristup u shvaćanju djetinjstva

Činjenica da djecu određuju različiti socijalni konteksti nije mogla biti izostavljena iz psihologijskih istraživanja i stoga psiholozi sve više istražuju način na koji socijalni kontekst i socijalni procesi oblikuju dječji razvoj. Suvremeni psiholozi koji se bave istraživanjem djetinjstva i djece naglašavaju kako su djeca „važni sudionici vlastitog i društvenog razvoja, a ne samo objekti socijalizacije i učenja“ (Qvortrup, prema Sommer, 2010, 30). Tražeći vezu između psihologijskog pristupa djetinjstvu i shvaćanja djetinjstva kao socijalne strukture Sommer (2010) navodi kako se djetinjstvo može „sagledati, doživjeti i dokumentirati kao svojstveno djeci u sadašnjosti“ te ono koje opstoji neovisno o pojedinom djetetu (Sommer i sur., 2010, 30). Međutim, pristup istraživanju djetinjstva i djece ostvaruje se kroz različite perspektive. Perspektiva odraslih polazi od onoga što je odraslima važno, a sve u svrhu djetetova razvoja; dok je perspektiva djeteta usmjerena na dijete kao djelatno biće koje se „razvija u dijalogu s okolinom“ (Babić, Irović, 2003, 15). Sukladno perspektivi odraslih, Smith (2011) i Jenks (2005) ukazuju na viđenje djece koje je povezano s modelima socijalne kontrole, a koji mogu pružiti oruđe za ispitivanje veze između diskurzivnih konstrukcija djetinjstva te odnosa moći, prvenstveno u smislu odnosa odrasli – dijete, a zatim i u smislu moći kao društvenog statusa, spola ili nacionalnosti kojima je djetinjstvo prožeto. Sommer (2010) ističe dvije perspektive vezane uz način na koji se pristupa sociološkim i psihologijskim istraživanjima djece – perspektivu djece i dječju perspektivu. Perspektiva djece istražuje djecu pristupajući im izvana prema unutra; dok je dječja perspektiva viđenje iz pozicije djeteta, iznutra prema van i uvijek se izražava kroz riječi, misli i slike djece (Sommer i sur., 2010). Perspektiva djece usmjerava pažnju odraslih na razumijevanje dječjih viđenja, doživljaja i aktivnosti u svijetu (Sommer i sur., 2010). Ona nastaje zbog traganja odraslih za realističnom rekonstrukcijom dječje perspektive kroz, primjerice, znanstvene koncepte vezane uz dječje razumijevanje njihovih vlastitih svjetova i njihove participacije u njima. Za razliku od toga, dječja perspektiva stavlja naglasak na dijete kao subjekt vlastitog svijeta, „to je fenomenologija same djece“ (Sommer i sur., 2010, 23). Kako bi se izbjegla dihotomija unutar studija temeljena na razlici između konstrukcije odraslih u perspektivi djece i dječje perspektive, Sommer (2010) zagovara interdisciplinarni pristup u istraživanju djetinjstva.

Teorijsku i empirijsku sintezu znanja o djetinjstvu i djeci, koristeći etnografski pristup u istraživanju i povezujući sociološki i psihološki pristup, pokušao je dati Corsaro (2006), koji

istraživanju djece i djetinjstva pristupa istraživanjem dječjih vršnjačkih skupina, te sukladno pristupu istraživanja djece iz dječje perspektive, prema Sommer i sur. (2010), Corsaro (2003; 2011) daje uvid u ono što djetinjstvo jest iz pozicije dječje vršnjačke kulture.

Pedagogijsko shvaćanje djetinjstva također je obilježeno perspektivom djece i perspektivom odraslih. Perspektiva odraslih ističe važnost i ulogu odraslih u podizanju djece, dok je perspektiva djece, sukladno priznavanju dječjih razvojnih potencijala kroz dijalog s okolinom, iznjedrila konstruktivističko shvaćanje djetinjstva. Konstruktivizam u pedagogiji, nudeći objašnjenje o prirodi znanja i ljudskog učenja, prema Babić, Irović (2003) ukazuje na povezanost „procesa individualnog stjecanja znanja i socijalnog procesa uzajamnog razumijevanja“ djece i odraslih, a sve u svrhu aktivnog sudjelovanja djeteta i ostvarivanja dječje samokontrole i samoregulacije (Babić, Irović, 2003, 29). Djeca su shvaćena kao aktivni čimbenici u tvorbi vlastite kulture i svijeta kojem oni sami daju smisao, kroz odnose koje uspostavljaju s odraslima i produkciju svijeta odraslih, odnose s vršnjacima te kao aktivna „ljudska bića (Babić, Irović, 2001; 2003, 14; Jenks, 2004). Woodhead (2006) pokušava razriješiti problem kritike normativnosti u psihologijskom shvaćanju djetinjstva i djece te objediniti ovo shvaćanje sa shvaćanjem socijalnog konstruktivizma. Ideološki konvencionalni diskurs o djetetu kao nevinom, iracionalnom i grešnom, prema Woodhead (2009), socijalnim konstruktivizmom zamijenjen je diskursom o djetetu kao građaninu i nositelju prava, što je potvrđeno i UN-ovom Konvencijom o pravima djeteta.

Socijalne studije djetinjstva koje su se temeljile na kritici „ideološkog“ viđenja djetinjstva i djece svoje korijene imaju u sociologiji. Međutim današnje suvremene studije djetinjstva usmjerene su interdisciplinarnom pristupu, pa se tako djetinjstvo i djeca problematiziraju iz perspektive razvojne psihologije, političke i ekonomske perspektive, kulturne perspektive, iz perspektive ljudskih prava i sl. Na ovaj je način ostvariv holistički pristup istraživanju djetinjstva, dječjih prava i dobrobiti te svijest o važnosti onoga sada. Relevantnost socijalnih studija djetinjstva leži u postizanju i zadržavanju kritičkog pristupa i znanju o mogućim dilemama u shvaćanju kulturnih razlika i univerzalnih standarda unutar samih studija (Woodhead, 2009). Moguće je konstatirati da su socijalne studije o djetinjstvu i djeci ostvarile vidike koji naglašavaju socijalnu situiranost djetinjstva, ali i stalnu potrebu za istraživanjem viđenja djece u društvu i njegovim strukturama.

2. Mediji i djetinjstvo

Suvremena istraživanja koja se bave odnosom djece i medija temeljena su na viđenju djetinjstva kao socijalnog konstrukta, a djece kao socijalnih aktera i onih koji daju smisao svom vlastitom okruženju. Buckingham (2009) naglašava kako se pojavom novih globalnih medija stvaraju i nove ideje djetinjstva. Pojavom novih medija kao što je Internet dolazi do rasprava o djeci kao prirodno kreativnima, a o Internetu kao mediju koji budi i potiče kreativnost. Internet se u relaciji s djecom smatra oblikom oslobođenja djece koji omogućava bijeg od kontrole odraslih i mogućnost stvaranja vlastitih vršnjačkih kultura (Buckingham, 2009). Međutim, diskurs o utjecaju Interneta na djecu usmjeren je u većoj mjeri na isticanje negativnih učinaka. Postavlja se pitanje u kojoj mjeri Internet pomaže prilikom učenja, a koliko je on izvor zabavnih sadržaja, reklamnih poruka, pornografije, nasilja te koje učinke ovi sadržaji imaju na djecu (Buckingham, 2009). S jedne strane djeca su viđena kao ona koja posjeduju prirodnu i spontanu kreativnost, a s druge su strane viđena kao ranjiva i u potrebi za zaštitom što je u direktnoj vezi sa sentimentalnim viđenjem djetinjstva od strane društva. Pomoću ovih ograničavajućih viđenja konstruiraju se i viđenja djetinjstva u društvu, a samim time ograničavaju se i životi djece (Buckingham, 2009).

Kako bi se shvatio način na koji su mediji i djetinjstvo povezani i kako se djetinjstvo uz medije konstruira, potrebno je djecu vidjeti u kontekstu onog globalnog i onog lokalnog, onoga „mikro“ i „makro“ (Buckingham, 2009, 137). Na taj je način moguće shvatiti odnose na relaciji između djece, medija i svakodnevnih socijalnih interakcija koje djeca ostvaruju. Također je važno uzeti u obzir i šire ekonomske i političke utjecaje, a pritom ne zanemariti dječju aktivnu interpretativnu dimenziju uporabe medija.

2.1. Globalizacija, mediji i djetinjstvo

Rasprave vezane uz globalizaciju, uzroke i učinke globalizacije razvile su se u različitim smjerovima. S jedne strane su autori koji globalizaciju vide kao sljedeću logičnu fazu u razvoju modernog kapitalizma, te kritika ove teorije za koju globalizacija znači raskol s prošlošću koja je obilježena postojanjem nacionalne države; dok su s druge strane autori koji globalizaciju smatraju kulturnim fenomenom, te oni koji smatraju da je globalizacija nastala isključivo ekonomskim i političkim snagama (de Block, Buckingham, 2007). U oba smjera rasprava o globalizaciji, prema de Block, Buckingham (2007), postoje neslaganja vezana uz povijesne korijene i razvoj globalizacije, pa su se prema tome razvila tri suprotna viđenja globalizacije. Globalizaciju se vidi kao razvoj imperijalističkih strategija zapadnih ekonomskih supersila.

Suprotno tome, gledište koje smatra da je globalizacija različita od državnog imperijalizma ističe kako je država vezana uz ono teritorijalno, državno, centralno orijentirano i jasno razgraničava kolonijalizatora od onog kolonijaliziranog; a globalizacija nije vezana uz ono teritorijalno, štoviše, policentrična je, mnogodimenzionalna i uključuje mnoštvo internacionalnosti i međusobno isprepletene projekte mnogih agenata. Ovaj pristup podrazumijeva postojanje multikulturalizma koji je dio procesa razmjene i kulturnog kontakta, ali i konflikta. Treće gledište drži kako je globalizacija prepoznatljiva nova faza u kojoj se događaju socijalna, kulturna, ekonomska i politička transformacija (de Block, Buckingham, 2007). Globalizacija predstavlja međusobnu povezanost i ostavlja mogućnost stalne povezivosti različitih dijelova svijeta iz kojih nastaju novi oblici globalnih zajednica. Uvidom u prethodne studije o globalizaciji de Block, Buckingham (2007) ističi kako se globalizacija može shvatiti kao produkt višestrukih utjecaja, uključujući ekonomske, političke i tehnološke imperitive, ali i povijesne kao što su razvoj puta svile ili raspad socijalizma. Pomak ka novim oblicima povezivanja informacijskih usluga kao što su mediji, informacije i telekomunikacijski sustavi, prema Livingstone (2002), povećava mogućnost rušenja socijalnih granica, ali može omogućiti i širenje trenda demokratizacije.

Globalizacija, prema de Block i Buckingham (2007), zahtjeva nova značenja i oblike komunikacije, a pritom su globalizacija i povećanje mogućnosti komunikacije nerazdvojni. Komunikacija unutar procesa globalizacije moguća je jedino posredstvom medija. Mediji postaju globalni jer ih je moguće globalno distribuirati, a masovno globalno tržište daje pristup u daleke zemlje i mjesta. Mediji su raznoliki u smislu oblika i sadržaja, proizlaze iz onog globalnog i lokalnog. Prema Livingstone (2002) novi medijski proizvodi i sadržaji brzo zamjenjuju stare, a ovi procesi omogućuju uporabu različitih medija na različite načine. Sukladno različitim raspravama o uzrocima i učincima globalizacije razvile su se i različito usmjerene interpretacije o ulozi medija unutar procesa globalizacije. S jedne strane postoje teoretičari koji globalizaciju medija vide kao zakašnjeli dolazak McLuhanovog "globalnog sela", odnosno kao poticanje slobodnog protoka ideja, novih mogućnosti samoizražavanja i njegovanja interkulturalnog razumijevanja; a s druge su strane teoretičari koji globalizaciju medija vide kao nastavak "Coca-kolonizacije" – oblika kulturnog imperijalizma koji učvršćuje ekonomsku i ideološku snagu multinacionalnih korporacija (de Block, Buckingham, 2007, 57). Teoretičari kulturnog imperijalizma SAD smatraju svjetskom vodećom velesilom. Iz ove perspektive mediji SAD-a su snažni agenti kulturne homogenizacije, oni iskorjenjuju lokalnu ili domorodačku kulturu namećući jedinstvenu ideologiju i pogled na svijet. Teoretičari koji kritiziraju teoriju o postojanju kulturnog imperijalizma ističu kako protok kulturnih dobara nije tako jednosmjerni,

kako je veza između svjetskog tržišta, države i lokalnih tržišta znatno kompleksnija i kako ekonomska snaga ne mora nužno rezultirati u obliku ideološke dominacije. Ova teorija, smatraju njeni kritičari, zanemaruje djelatnost, aktivnost i različitost onih koji medije koriste, infantilizirajući ih i smatrajući lišenima moći prosuđivanja (de Block, Buckingham, 2007). Teorije koje opravdavaju globalno širenje medija ističu dominaciju domaćih medijskih proizvoda, povijest i nastavak popularnosti ne-američkih kulturnih proizvoda u cijelom svijetu i pojavu novih "kozmpolitskih" globalnih kultura. Iz ove perspektive globalizacija aktivno proizvodi kulturne različitosti, a kulturni identiteti su prema tome otvoreni ka promjenama (de Block, Buckingham, 2007).

Između kulturnog imperijalizma i njegove kritike razvila se teorija o procesu "glokalizacije". „Glokalizacija“, prema de Block, Buckingham (2007), povezuje ono globalno i ono lokalno. Globalno prema tome, ne zamjenjuje lokalno, niti lokalno prevladava globalno (de Block, Buckingham, 2007, 88). Radi se o tome da globalno i lokalno teže zajedničkom cilju i međusobno se nadopunjuju. Ovaj proces može dovesti i do stvaranja "hibridnih" kultura i identiteta. „Glokalizacija“ je produktivan susret onog globalnog i onog lokalnog (de Block, Buckingham, 2007, 88). Iz perspektive „glokalizacije“ globalni razvoj promatra se kao usmjeren ka različitim središtima (nodalan/čvoran). Napuštajući polaritete sjever/jug, centar/periferija, „glokalizacija“ znači priznavanje različitih centara globalnosti. Teorija o „glokalizaciji“, prema de Block i Buckingham (2007) potiče nekoliko dvojbi. Prvo, moguće je primijetiti da je ono lokalno unutar „glokalnoga“ prepoznatljivo samo i isključivo ako djeluje u interesu onog globalnog i kada ga ono globalno želi istaknuti, a tamo gdje ono lokalno nema moć ili je značajno drugačije od globalnog, ono postaje nevidljivo ili ignorirano. S druge je strane važno znati iz čije se perspektive govori o „susretu“ i vezi između razlika unutar onog globalnog i lokalnog. Također, „susretanje“ razlika može proizvesti nove tvorevine i „hibridne“ kulture, ali je ujedno i izvor konflikta između država, kultura i uvjerenja.

Globalizacija medija i njihova promjenjivosti, donosi razlikovanje „novih“ od „starih“ medija (Buckingham, 2009), i stoga je potrebno razgraničiti pojmove „medijska publika“ i „medijski korisnici“ (Livingstone, 2002, 8). „Starim“ se medijima smatra televizija, radio i slični mediji koji su okarakterizirani kao oni koji zahtijevaju pasivno primanje sadržaja, pružaju jednostrano viđenje svijeta, izoliraju publiku i sl. „Novim“ medijima smatra se prije svega Internet koji je interaktivan, potiče intelektualnu angažiranost, kreativnost, demokratičan je i sl. (Buckingham, 2009). Prema Buckingham (2009) ovakav je diskurs utopistički i politički obojen. Termin „medijska publika“, prema Livingstone (2002), tradicionalno se koristio kako bi se opisao subjekt u smislu primatelja medijskih sadržaja koji se emitiraju prvenstveno putem televizije i

radija (Livingstone, 2002, 8). Uz pojavu mnoštva drugih medija, te uz činjenicu da televizija kao medij više nema centralno mjesto, izraz „medijska publika“ zamjenjuje se izrazom „medijski korisnici“. Korištenje medija vezuje se uz sve veću interaktivnost medija i njihovu promjenjivost. Prema tome se i odnos ljudi prema medijima tumači ne samo u smislu gledanja, čitanja i slušanja već i u smislu upotrebe, konzumiranja i posjedovanja. Termin „medijski korisnici“ je neutralan i podrazumijeva postojanje mnoštva medija koje je moguće odabrati (Livingstone, 2002). Masovna komunikacija zamjenjuje se interaktivnom komunikacijom između medija i korisnika. Time i nove informacijsko komunikacijske tehnologije u sebi podrazumijevaju učenje i informiranje kroz zabavu te „glokalizaciju“ (Livingstone, 2002).

Teoretizirajući proces globalizacije, medijski identitet i djetinjstvo iz perspektive djece migranata de Block i Buckingham (2007), polazeći od postavke djetinjstva kao socijalno i povijesno konstruiranog, istražuju na koji način djeca migranti koriste medije povezujući se lokalno i globalno s obitelji i vršnjacima. Namjera istraživanja je doznati kako djeca koriste medije za konstrukciju vlastitog identiteta i shvaćanje socijalnog i kulturnog konteksta u kojem žive. Djeca su shvaćena kao aktivni korisnici medija u smislu odabira, interpretacije i prosudbe o sadržaju koji konzumiraju. Iz perspektive postojanja „novih“ medija djeca su viđena kao ona koja imaju mogućnost kritičkog prosuđivanja onoga što će u medijima konzumirati (Buckingham, 2012; 2007; 2005). Međutim, djeca ipak nisu u potpunosti ovlaštena. Sadržaji s kojima se u medijima susreću i institucije koje ih plasiraju nisu socijalno neutralni. Djeca daju smisao i značenje sadržaju, ali u uvjetima koji su im nametnuti (de Block, Buckingham, 2007).

Prema Livingstone (2002), mediji su sve prisutniji u životu djece što je u direktnoj relaciji s visinom primanja roditelja, novim načinom korištenja vremena i prostora te s održavanjem socijalnih odnosa. Mediji zauzimaju značajno mjesto u životu djece, pa stoga, primjerice, niti dječje slobodno vrijeme više ne može biti strogo odvojeno od vremena za učenje, planiranja budućeg zanimanja, sudjelovanja u aktivnostima zajednice ili unutar obitelji (Livingstone, 2002).

U svrhu shvaćanja na koji su način mediji uključeni u svakodnevicu djece i imajući na umu kako djeca konstruiraju različite životne stilove uz istodobno korištenje različitih medija, uvodi se izraz "medijsko okruženje" (Livingstone, 2002, 10). Teorija o medijskom okruženju u koje su djeca uronjena temelji se na dva različita pristupa: pristup koji stavlja dijete u središte i pristup koji stavlja medije u središte. Pristup koji dijete stavlja u središte usmjeren je na istraživanje parametara koji čine život djece, a mediji su samo jedan od njih. Ovim je pristupom moguće medije staviti u kontekst, te izbjeći definiranje djece isključivo u odnosu s medijima (Livingstone, 2002). Suprotno tomu, pristup koji u središte stavlja medije, djecu pokušava definirati isključivo u relaciji s medijima, pa uvidom u prethodne studije Livingstone (2002)

navodi pojavu definiranja djece 1960-ih godina kao "Televizijska generacija", djeca 1970-ih nazivana su "Video generacija", 1980-ih "Nintendo generacija", 1990-ih "Internet generacija" i sl. Ovakav medijima usmjeren pristup zanemaruje socijalni kontekst uporabe medija i način na koji se uporaba medija kontekstualizira u odnosu s drugim medijima (Livingstone, 2002, 11).

Prema de Block i Buckingham (2007), uporaba medija neraskidivo je povezana sa svakodnevnom socijalnom praksom, prema tome se može shvatiti kao svojevrsna socijalna praksa neodvojiva od odnosa društvene moći. Kada govore o djeci kao konzumentima globalnih medija i njihovih sadržaja, de Block i Buckingham (2007) utvrđuju da djeca usvajaju globalne trendove, ali ih lokaliziraju i u njih učitavaju svoje kulturne imprinte. Djeca sadržajima globalnih medija pristupaju selektivno, interpretirajući i filtrirajući ih kroz svoja lokalna iskustva. Važno je istaknuti da različite kulture različito vide i interpretiraju djetinjstvo, ali pritom izostavljaju perspektivu koja uključuje dječji pristup i korištenje medija. Prema de Block, Buckingham (2007), različiti medijski sustavi i različite definicije djetinjstva znače da djeca žive u karakterističnim "medijskim kulturama" koje objedinjuju ono globalno i ono lokalno na svojstven način (de Block, Buckingham, 2007, 58). Mediji koji omogućuju interpersonalnu komunikaciju najrašireniji su među djecom (de Block, Buckingham, 2007). Mediji koji omogućavaju komunikaciju predstavljaju oruđe za pristup drugim vršnjačkim grupama, ali i omogućavaju nastanak različitih oblika novih vršnjačkih kultura, „hibridnih“ kultura i „hibridnih“ nacionalnosti koje nadilaze nacionalne i kulturne različitosti, te bude globalnu svijest (de Block, Buckingham, 2007, 7). De Block, Buckingham, također ističu, što je potvrđeno i u prethodnim istraživanjima, da korištenje komunikacijskih medija dovodi u pitanje proces međugeneracijskog kontinuiteta. Uočeno je kako djeca danas imaju više zajedničkoga s djecom drugih kultura nego s vlastitim roditeljima. Razlog tomu je globalni marketing koji je postao tvorac zajedničke kulture djetinjstva koja prevladava nacionalne različitosti (de Block i Buckingham, 2007). Zajednička kultura pomaže u komunikaciji među djecom različitih kultura i otvara putove za nove oblike globalnog razumijevanja, ali uz to može djelovati i u smjeru iskorjenjivanja razlika. Globalna produkcija, širenje i kruženje medija i načini na koje ih djeca koriste i interpretiraju, pridonose stalnoj rekonfiguraciji odnosa između onog globalnog i onog lokalnog.

2.2. Pregled istraživanja o djeci u medijima

Pregled istraživanja o djeci u medijima, s fokusom na metodologiju istraživanja, daje prikaz dvaju istraživanja čiji se pristup temelji na utvrđivanju toga što su djeca u medijima, na koji

način mediji formiraju sliku o djeci u medijima te kako su djeca shvaćena iz perspektive djece, a kako iz perspektive odraslih.

Međunarodna komparativna analiza trinaest europskih dnevnih novina (Ponte i sur. 2010) istražuje na koji se način u novinskim člancima prezentiraju iskustva koja djeca imaju s internetom te u kakvom su odnosu ova viđenja sa suvremenim viđenjem djetinjstva. Sukladno tome, istraživanje propituje o kojim se prednostima i nedostacima/rizicima interneta u novinama piše, koju ulogu i aktivnost pritom imaju djeca i tko u ovim člancima govori o djeci. U istraživanju je dijete smješteno u tri uloge: „dijete kao primatelj medija ili komunikacijskog sadržaja“, „dijete kao sudionik komunikativnog akta“, ali kao onaj s kojim su drugi stupili u komunikativnu vezu (odrasli ili vršnjaci) i „dijete kao akter koji nudi sadržaje ili ima aktivnu ulogu u osobnim odnosima“ (Ponte i sur. 2010, 7). Uloge koje su dodijeljene djeci razmatraju se kroz prizmu mogućeg rizika (komercijalizacija, agresija, seksualizacija i ideologija), te kroz prizmu prednosti koje internetski sadržaji mogu ponuditi (učenje, aktivizam, kreativnost, identitet i socijalna povezanost). Tehnika prikupljanja podataka je analiza medijskih sadržaja koji govore o djeci i internetskim tehnologijama. Na ovaj način detektirani su i analizirani oblici prednosti i nedostataka/rizika internetskih sadržaja koji se u novinskim člancima navode, viđenja o ulozi djece i izvori, odnosno tko iznosi viđenje o djeci u članku. Podaci dobiveni u istraživanju pokazali su da novinski sadržaji u većoj mjeri ističu negativne učinke ili rizike korištenja interneta, a u manjoj mjeri prednosti. U ovom kontekstu istaknuti su rizici interneta u smislu izazivanja agresije i seksualizacije djece. Uloga i aktivnost djece u novinskim sadržajima prikazana je pasivno, odnosno, djeca su najčešće viđena kao primatelji internetskih sadržaja i usluga i kao izložena štetnim učincima interneta. U sadržajima koji govore o seksualnim rizicima djeca su gotovo uvijek prikazana kao žrtve. Sadržaji koji govore o komercijalizaciji medija djecu prikazuju kao ranjivu i neuku. Podaci vezani uz izvore informacija o djeci pokazali su da se djecu najčešće smatra kao nekompetentne za dijalog o internetu. Djeca ne govore sama o sebi, već u njihovo ime govore različite institucije (najčešće pravne) i novinari. Novinari pritom, kontradiktorno pravilu neutralnosti u novinarskom izvještavanju, govore u ime roditelja iznoseći vlastiti stav i komentar. „Glas djece“ najčešće se čuje u kontekstu rizika (kada djeca govore o nasilju, o sebi kao potencijalnim ili žrtvama nasilja) (Ponte i sur., 2010, 15). Autori zaključuju da mediji u svom viđenju djece i medija veću važnost pridaju diskursu o riziku, naspram prednosti; uvažavaju „glas represivnih autoriteta u društvu“, naspram dječjeg glasa te podrazumijevaju perspektivu odraslih kada se govori o djeci i internetu, „ignorirajući dječja komunikacijska prava“ (Ponte i sur., 2010, 16–17).

Istraživanje slike djeteta u medijima (Korać, Vranješević, 2001) usmjereno je na ispitivanje načina na koji je dijete viđeno u medijskim sadržajima koji su namijenjeni odraslima. Naglasak je na utvrđivanju vidljivosti djece u medijima (koliko su prisutne teme o djeci), te načinu na koji je dijete u medijima prikazano. Tehnika prikupljanja podataka je analiza sadržaja o djeci, točnije, iskaza i slika u kojima se pojavljuju djeca, koji se svrstavaju u određene kontekste. Uzorak istraživanja su tiskovine (dnevni i tjedni tisak) te radio i televizijske emisije na području Srbije koje su odabrane prema nakladi, gledanosti i slušanosti. Jedinice analize u istraživanju čine teme o djeci: u tiskovinama su to tekstualne i slikovne teme te strip, u radio emisijama jedinica je govorna tema, u televizijskim emisijama jedinice su govorna ili slikovna tema i reklama. Kategorije analize određene su temeljem formalnih i sadržajnih kriterija. Formalne kategorije odnose se na čestotu javljanja tema vezanih uz djecu i značaj koji se tim temama pridaje kroz mjesto ili vrijeme, kontekst i formu. U analizi novinskih članaka utvrđuje se na kojoj se stranici pojavljuje tekst o djeci, gdje se nalazi tekst u odnosu na cijelu stranicu (gornja/donja polovica stranice ili cijela stranica), koliko je duga tema o djeci u odnosu na cijeli prilog te pojavljuje li se tema o djeci na naslovnoj stranici i koliko puta. U analizi radio emisija utvrđuje se u kojem se dijelu emisije pojavljuje prilog o djeci, pojavljuje li se vijest o djeci u najavi te koliko dugo traje prilog o djeci. U analizi televizijskih emisija utvrđuje se u kojem se dijelu emisije pojavljuje prilog o djeci, pojavljuje li se vijest o djeci u najavi, prati li prilog i slika djeteta/djece, kolika je dužina priloga u postocima u odnosu na ukupno trajanje emisije te u kojem se terminu emisija prikazuje. Sadržajne kategorije odnose se na prikaz djeteta u javnosti, pa su prema tome jedinice o djeci razvrstane u četiri kategorije koje predstavljaju obilježja djeteta, odnosno način na koji je dijete prikazano: pasivnost, aktivnost, sociokulturni kontekst i neodređeno. Svaka jedinica analize razvrstana je i prema demografskim i socioekonomskim pokazateljima, pa su tako bilježeni podaci o spolu, dobi i socijalnom statusu djeteta. Za svaku je jedinicu analize utvrđen izvor, odnosno govore li o djetetu/djeci sama djeca, roditelji, stručnjaci neposredno uključeni u rad s djecom, stručnjaci posredno uključeni u rad s djecom ili se radi o iskazu novinara.

Podaci dobiveni u istraživanju pokazali su kako je vidljivost djece, mjerena u postocima, u medijima vrlo niska. Djeca su najmanje zastupljena u radijskim, a najviše u televizijskim emisijama, međutim s neznatnom razlikom u postocima. Prema dobivenim podacima autorice (Korać, Vranješević (2001) zaključuju da je dijete u medijima „jedva vidljivo“ (Korać, Vranješević, 2001, 98) . Nalazi također pokazuju kako je dijete prikazano iznimno pasivno i to uglavnom kao ugroženo ili kao žrtva te objekt zaštite i brige odraslih. Iskazi djece najčešće su prisutni na televiziji, zatim u tiskovinama, a najrjeđe na radiju. “Ovi podaci pokazuju da su sama djeca najmanje pitana o bilo čemu, kao da se podrazumijeva da, upravo zato što su prikazana kao

ugrožena, bespomoćna i pasivna ona i nemaju što da kažu, niti mogu biti uključena u odlučivanje o stvarima koje ih se tiču“ (Korać, Vranješević, 2001, 99). Prava djeteta se gotovo i ne spominju u medijima, dok se paradoksalno tome dijete prezentira kao ugroženo. Također, istraživanje pokazuje da djeca u medijima imaju „tretman manjine“: ona su nevidljiva, pasivna, ugrožena i obespravljena, a teme koje se bave djecom uglavnom su marginalizirane (Korać, Vranješević, 2001, 101).

Odabrana istraživanja stavljaju fokus na konceptualizaciju djece u odnosu s medijima i time čine metodološko polazište za ostvarivanje istraživanja o načinu na koji su djetinjstvo i djeca u medijima prikazani.

3. Istraživanja s djecom

Shvaćanje djeteta kao socijalnog aktera u socijalnim studijama značilo je i promjenu načina na koji se istražuje djetinjstvo. Dolazi do metodoloških promjena u istraživanju djetinjstva, što znači da dijete prestaje biti subjekt kojeg se istražuje, već ono postaje aktivni sudionik istraživanja čija se perspektiva, osjećaji i stavovi uvažavaju kao autentični i ključni za prikupljanje podataka o djeci i djetinjstvu. Christensen, James (2008) ističu kako se istraživanje provodi zajedno „s djecom, a ne *na* djeci“ u svrhu pozicioniranja djece kao socijalnih aktera, što je u skladu sa suvremenim socijalnim studijama djetinjstva (Christensen, James, 2008, 1). Prema Mayall (2001) istraživanja s djecom omogućuju uvid u način na koji se vide djeca, ono što je djeci važno, način na koji ona shvaćaju svijet oko sebe, te način na koji djeca pozicioniraju sebe u taj svijet. "Cilj istraživanja s djecom je ostvariti umjetnost učenja od djece o njihovim životima" (Christensen, James, 2008, 4).

Istraživanja koja omogućuju subjektima istraživanja iznošenje vlastitih iskustava, bez rizika od preoblikovanja i interpretacije tih iskustava od strane samog istraživača, još se nazivaju i "fenomenološka istraživanja" (Grover, 2004, 84). Istraživači u fenomenološkim istraživanjima ne polaze od hipoteza, predviđanja ili pretpostavki o mogućim rezultatima istraživanja. Fenomen se ne objašnjava, već ga se pokušava razumjeti. Prema Grover (2004), fenomenološka istraživanja omogućuju djeci sudjelovanje u svim dijelovima istraživačkog procesa u ulozi punopravnih istraživača i suradnika odraslim istraživačima. Djeca iznose vlastitu perspektivu o istraživačkom problemu, sudjeluju u njegovoj formulaciji, iznose svoja iskustva vezana uz proces istraživanja, istražuju o pitanjima koja su za njih važna, zajednički odlučuju o načinu na koji se tumače podaci dobiveni u istraživanju, doprinose istraživanju svojim vlastitim stavom o problemu koji se istražuje te propituju moguće pogrešne interpretacije o djeci (Grover, 2004). Činjenica da djeca sama sudjeluju u stvaranju slike o djeci i djetinjstvu utječe i na način na koji se u društvu formira politika ostvarivanja dječjih prava. Prema Grover (2004), slušanje djece, uvažavanje i omogućavanje da aktivno sudjeluju u istraživanjima, unapređuje poziciju djece kao pojedinaca u društvu s određenim pravima, a pritom ih se doživljava autentično.

Etnografska istraživanja kojima se bave Corsaro, Molinari (2008), Corsaro (2003; 2006), Christensen (2004), Christensen, James (2008), znače ulazak odraslog istraživača u dječju kulturu i dječju vršnjačku grupu i ostvarivanje statusa pripadnika grupe, uspostavljanje odnosa s djecom kroz aktivnosti grupe, komunikaciju i razumijevanje dječje perspektive. Etnografija je „specifična vrsta istraživanja u kojoj dobivene spoznaje ovise o istraživačevoj povezanosti sa sudionicima istraživanja tijekom duljeg vremena“ (Christensen, 2004, 166).

Kako bi se viđenje i pozicija djece uključili u evaluaciju programa ranoga djetinjstva, prema Clark (2005), razvio se mozaički pristup istraživanja s djecom. Pristup predstavlja spoj različitih perspektiva koje zajedno čine sliku dječjih kolektivnih i individualnih svjetova. Metodologija koja se koristi u mozaičkom pristupu je „kombinacija tradicionalne metodologije promatranja i intervjuiranja s uvođenjem sudjelujućih alata“ (Clark, 2005, 13). Djeca snimajući, crtajući i fotografirajući važne segmente iz vlastitog okruženja pokazuju odraslom istraživaču što im je važno, a kasnije se snimljeni segmenti slažu u mozaik (Clark, 2005). Ovakav pristup istraživanju temelji se na priznavanju različitih načina na koje djeca komuniciraju, shvaćanju djece kao „eksperata i agenata u svom životu“, poticanju refleksije kod istraživača, djece, i njihovih roditelja, usmjerenosti na iskustva djece, a moguće ga je primijeniti kao oruđe za evaluaciju programa ili kao dio prakse ranog odgoja (Clark, 2005, 13).

U socijalnim studijama djetinjstva različite discipline, svaka sa svoje epistemološke pozicije, koriste pristup istraživanja koji uključuje djecu kao aktivne sudionike. Interdisciplinarna istraživanja s djecom doprinose raznovrsnosti teorijskih, praktičnih i etičkih pitanja u radu s djecom, ali i u širenju konteksta shvaćanja djetinjstva i djece.

3.1. Interpretativna paradigma istraživanja

Istraživanje djetinjstva i djece zahtjeva razumijevanje pozicije i načina na koji su djetinjstvo i djeca u društvu viđena i što ona doista jesu iz perspektive djece. Stoga su istraživanja s djecom temeljena na interpretativnoj paradigmi. Prema Cohen i sur. (2007), interpretativna paradigma istraživanja usmjerena je na ono individualno i, za razliku od normativne paradigme, antipozitivistički je utemeljena. Cilj je shvatiti „subjektivni svijet ljudskog iskustva“, a kako bi se zadržao integritet fenomena koji se istražuje, potrebno je „ući u osobu i razumijevati iznutra“ (Cohen i sur., 2007, 21). Interpretativni pristup polazi od pojedinačnih iskustava i preko njih pokušava shvatiti na koji se način interpretira svijet. Na taj način teorija ne prethodi praksi i istraživanju, već nastaje zajedno s njom. „Istraživači rade neposredno s iskustvom i razumijevanjem kako bi na njima izgradili teoriju“ (Cohen i sur., 2007, 22).

Interpretativan paradigma, koja polazi od onog pojedinačnog i uspoređuje različita shvaćanja stvarnosti te ih ovisno o kontekstu u kojem se pojavljuju međusobno uspoređuje, u skladu je sa shvaćanjem djetinjstva kao socijalno konstruiranog, jer omogućava istraživanje i shvaćanje različitih konteksta iz kojih se djetinjstvo i djeca vide i razumijevaju.

Prema Christensen, James (2008), metode koje se koriste u istraživanju s djecom ne razlikuju se od uobičajenih metoda kvalitativnoga istraživanja, ali trebaju biti u skladu s dječjim interesima i praksom. Na ovaj način istraživanja s djecom postaju usmjerena na *sudionika* istraživanja, a ne

na *dijete* u istraživanju. Djeca mogu sudjelovati u intervjuima, ispunjavati upitnike, koristiti medije, sudjelovati u akcijskom istraživanju i sl.

Kao važan segment istraživanja s djecom, Christensen, James (2008) navode refleksivnost. Refleksivnost se vidi dvojako – refleksivnost diskursa i prakse istraživača te refleksivnost djece koja sudjeluju u istraživanju. Djeca reflektiraju o svojim iskustvima i promišljaju o važnosti uključenosti istraživača u njihov svakodnevni život, te na taj način aktivno interpretiraju i oblikuju istraživački proces. Sukladno tome, i Punch (2002) navodi kako bi refleksivnost, u smislu kritičkog propitivanja vlastite uloge istraživača, polazišta te izbora i uporabe metoda u istraživanju, trebala zauzimati središnji dio istraživačkog procesa.

Za autentičnost istraživanja s djecom potrebno „slušati i čuti ono što djeca govore, te obratiti pažnju na načine na koje komuniciraju“ (Christensen, James, 2008, 9). Stoga se kao važan segment istraživanja s djecom navodi komunikacija. Prema Christensen, James (2008), ostvarivanje odnosa u kojima djeca mogu sudjelovati u procesu istraživanja omogućava održavanje dijaloga kroz koji djeca, kao i odrasli istraživači, imaju osjećaj kontrole. Sukladno tome i Mayall (2001), tvrdi da razgovor s djecom djeci omogućava kontrolu i usmjeravanje razgovora, te daje uvid u ono što je djeci važno. Razgovor također otkriva vještine djece u odnosima, kognitivne vještine slušanja, uvažavanja i pregovaranja.

3.2. Metodološke poteškoće u istraživanjima s djecom

U istraživanjima s djecom mogu se pojaviti poteškoće i zapreke. Pitanja vezana uz metodologijske poteškoće u istraživanju s djecom odnose se na „poziciju djetinjstva u društvu odraslih, stavove odraslih spram djece i stavove djece spram same sebe“ (Punch, 2004, 4). Kako bi se izbjegle implikacije o djeci kao jednakima ili različitima od odraslih, potrebno ih je upoznati. Punch (2002) zagovara primjenu etnografskih istraživanja, međutim ovakav pristup donosi neke metodološke poteškoće obzirom da su djeca i odrasli strukturalno različito pozicionirani u društvu. Poteškoća koja se javlja kod istraživanja s djecom stoji u činjenici da odrasli, u svrhu prikupljanja podataka o djeci i s djecom, uranja u dječju kulturu i dječje socijalno okruženje. Generacijski različite pozicije djece i odraslih, prema Punch (2002); Mayall (2001); Grover (2004), impliciraju postojanje različitih pozicija moći i mogućeg posjedovanja kontrole odraslih nad djecom. Odrasli djecu vide kao različitu i pristupaju im iz vlastite perspektive, što ima utjecaj na odabir metoda i interpretaciju podataka u istraživanju. Također, odraslima je teško u potpunosti vidjeti i shvatiti svijet iz dječje perspektive i razumjeti viđenje djece o problemu koji se istražuje (Punch, 2002).

Etička dimenzija istraživanja s djecom, prema Punch (2002), može nositi poteškoće vezane uz potrebu traženja odobrenja za sudjelovanje djece u istraživanju. Osim same djece, potrebno je dobiti odobrenje onih koji o djeci skrbe, a pritom postoji opasnost od ograničavanja istraživačeva pristupa djeci (Corsaro, Molinari, 2008). Uz to, prema Grover (2004), moguća je poteškoća i mali broj djece koja žele sudjelovati u istraživanju, što se može pripisati postojanju emocionalnog faktora straha ili nelagode.

Sljedeća je poteškoća, prema Punch (2002), pitanje punopravnosti i pouzdanosti dječjih iskaza. Djeca, osim što nisu naviknuta iskazivati svoje viđenje i pritom biti shvaćena ozbiljno, svjesna su moćnije pozicije odraslih i stoga imaju potrebu odobravanja svojih postupaka od strane odraslih. Prema tome postoji opasnost od dječjeg konformističkog pristupa u odnosu s odraslima (Punch, 2002). Kako bi se izbjegla nepouzdanost podataka potrebno je izgrađivanje odnosa povjerenja između odraslih istraživača i djece.

Punch (2002) naglašava i postojanje poteškoća u shvaćanju načina na koji djeca koriste jezik. Dječji drugačiji način korištenja jezika i nerazumijevanje od strane odraslih istraživača može biti shvaćeno kao dječja nekompetencija. Odrasli ponekad ne razumiju jezik djece, djeca također ne razumiju u potpunosti jezik odraslih, stoga je katkad potrebno koristiti druge metode istraživanja. Kontekst i okruženje u kojem se odvija istraživanje mogu biti problematični jer u društvu dominiraju mjesta za odrasle. Ponekad je iz ovoga razloga teško pronaći dječja mjesta u kojima bi se istraživanje moglo provesti. Problem otežavaju i mjesta koja su osmišljena za djecu, ali u njima glavnu ulogu imaju odrasli. To su mjesta kao što je škola, vrtić i sl. (Punch, 2002).

Punch (2002) ističe kako istraživanje s djecom treba biti viđeno kao ono koje je u kontinuitetu, gdje se način na koji je istraživanje s djecom doživljeno pomiče naprijed i natrag ovisno o pojedinom djetetu, postavljenim pitanjima, kontekstu istraživanja, dobi djece i stavovima te ponašanju odraslih istraživača.

4. Istraživanje: Djeca u dnevnom i tjednom tisku

4.1. Problem istraživanja

Suvremeno shvaćanje djetinjstva temelji se na viđenju djetinjstva kao socijalno konstruiranog i socijalno strukturiranog, a djece kao subjekata vrijednih poštovanja, društvenih aktera i nositelja prava (Woodhead, 2009). To znači da djetinjstvo i djecu određuju različiti socijalni konteksti i konstrukti. Mediji kao sastavni dio društva imaju moć konstruiranja slike o djetinjstvu i djeci. Stoga je na izbor problema istraživanja utjecala povezanost između načina na koji mediji kroz svoje sadržaje prikazuju djetinjstvo i djecu te slike koja se na taj način konstruira o djetinjstvu i djeci u društvu. Konceptualizacija djece u relaciji s njihovom slikom u medijima predstavlja aktualan problem, posebno ako se želi čuti iz pozicije dječjeg glasa. Za prikazivanje objektivne i stvarne slike o tome što djetinjstvo i djeca doista jesu, nužan je pristup istraživanju iz dječje perspektive. Dnevni i tjedni tisak čine primjer tiskanog medija pomoću kojeg je moguće dobiti uvid u načine na koje se djetinjstvo i djeca vide i shvaćaju.

4.2. Cilj istraživanja

Cilj istraživanja bio je dobiti uvid u način na koji su u dnevnom i tjednom tisku, namijenjenom odraslim čitateljima, viđena djeca. Viđenje djece temeljilo se na utvrđivanju koliko su djeca prisutna u dnevnom i tjednom tisku, u kojem su kontekstu prikazana te u kojoj mjeri se u tisku može vidjeti perspektiva djece.

4.3. Metodologijski pristup istraživanju

U istraživanju količine i načina prikaza djece u dnevnom i tjednom tisku korišten je postupak analize sadržaja. Uzorak za analizu sadržaja čine dnevni tisak na primjeru *Jutarnji list* i *Večernji list* te tjedni tisak na primjeru *Globus*. Razlog odabira ovih dnevnih i tjednih novina je čitanost i naklada određenih tiskovina u Republici Hrvatskoj te njihova dostupnost u arhivskoj građi Gradske i sveučilišne knjižnice u Osijeku. Postupak za sadržajnu analizu tiskovina o zastupljenosti i načinu na koji su u medijima prikazana djeca preuzet je iz istraživanja Korać, Vranješević (2001). Riječ je o kvalitativnom postupku gdje jedinicu analize čini tema definirana kao „tekstualna jedinica“, „slikovna jedinica“ (fotografija uz tekst ili fotografija kao ukras) i „reklama“ (Korać, Vranješević, 2001, 39). Sukladno ovakvom načinu definiranja jedinice analize, broj tema o djeci je veći od broja medijskih sadržaja koji se bave djecom, jer su teme svi sadržaji u kojima se pojavljuju djeca. Slikovna jedinica podijeljena je u dvije kategorije:

„fotografija kao ilustracija teksta o djeci“ i „fotografija kao ilustracija teksta u kojem djeca nisu tema“/fotografija kao ukras (Korać, Vranješević, 2001, 40).

Za praćenje čestote javljanja tema o djeci i načina na koji su djeca viđena, korištene su kategorije za analizu. Kriterij za kategorije analize određeni su formalno i sadržajno. „Formalne kategorije“ odnose se na čestotu javljanja tema koje se odnose na djecu i važnost koja se tim temama pridaje kroz mjesto, kontekst i formu prikaza (Korać, Vranješević, 2001, 40). Formalne kategorije definirane su obzirom na stranice na kojima se pojavljuje jedinica o djeci: „početne stranice“, „srednje stranice“ ili „završne stranice“ novina; obzirom na mjesto gdje se nalazi tema o djeci u odnosu na cijelu stranicu: „gornja polovica stranice“, „donja polovica stranice“, „cijela stranica“; obzirom na duljinu teme o djeci: u kojoj mjeri tema o djeci zauzima prostor na stranici, mjereno u postotcima; te obzirom na to pojavljuje li se tema o djeci na naslovnoj stranici i koliko puta (Korać, Vranješević, 2001, 40).

„Sadržajne kategorije“ definirane su prema načinu na koji je dijete prikazano u medijima. Prema tome, definirane su četiri kategorije koje predstavljaju četiri obilježja djeteta: „pasivno dijete“, „aktivno dijete“, „dijete u sociokulturnom kontekstu“ i „neodređeno“ (Korać, Vranješević, 2001, 41). U analizu sadržaja uvrštena su obilježja, kategorije i potkategorije koje su uočene kao frekventne prilikom prvog iščitavanja primjeraka dnevnog i tjednog tiska koji čine uzorak analize.

Obilježje „pasivnost“ uključuje sve teme u kojima je dijete prikazano kao pasivni primatelj utjecaja iz okoline. Unutar ove kategorije uvrštene su četiri potkategorije: „ugroženo dijete“, „dijete kao predmet zaštite i brige odraslih/društva“, „dijete u promociji odraslih i u političkoj promociji“ te „stereotipni prikaz djeteta“ (Korać, Vranješević, 2001, 41–44). Potkategorija „ugroženo dijete“ sadržava sve teme u kojima je dijete prikazano kao potencijalno ili stvarno izloženo djelovanju ugrožavajućih okolnosti. Unutar ove potkategorije uvrštene su sljedeće vrste ugroženosti: „bolest i tjelesni invaliditet“, „siromaštvo“, „rat i izbjeglištvo“, „zlostavljanje i/ili zanemarivanje u obitelji“, „nesreće“, „nasilje odraslih nad djecom“, „obrazovna ugroženost“, „socijalno-psihološka ugroženost“, „ovisnosti“ i „ekonomska eksploatacija“ (Korać, Vranješević, 2001, 41–43). Potkategorija „dijete kao predmet zaštite i brige odraslih/društva“ sadržava teme u kojima je dijete prikazano kao predmet zaštite, odnosno kao pasivni primatelj brige i skrbi odraslih, a potkategorija „dijete u promociji odraslih i u političkoj promociji“ sadržava teme u kojima je dijete prikazano kao instrument za promociju odraslih pojedinaca, skupine odraslih ili političkih ideja. Potkategorija „stereotipizirano dijete“ sadržava teme koje prikazuju dijete kroz uobičajene društvene stereotipe o djeci, primjerice, teme koje govore o

djeci kao zaokupljenoj video igrama, ovisnima o tehnologiji i sl. (Korać, Vranješević, 2001, 43–44).

Obilježje „aktivnost“ sadržava sve teme u kojima je dijete prikazano kao aktivni sudionik u svim životnim situacijama. Potkategorije koje su uključene u obilježje „aktivnost“ su: „uspješno dijete“, „dijete sudionik nasilja“, „proaktivno dijete“, „dijete u slobodnom vremenu“ i „ostalo“ (Korać, Vranješević, 2001, 44). Potkategorija „uspješno dijete“ sadržava teme u kojima su djeca prikazana kao uspješna u nekoj životnoj aktivnosti ili situaciji. Potkategorija „dijete sudionik nasilja“ sadržava teme koje prikazuju dijete kao sudionika ili inicijatora nasilja. Potkategorija „proaktivno dijete“ sadržava teme koje dijete prikazuju kao autonomno u suživotu sa zajednicom i životnim okruženjem. Potkategorija „dijete u slobodnom vremenu“ sadržava teme koje se odnose na igru, zabavu i slobodnovremenske aktivnosti djece. Potkategorija „ostalo“ sadržava teme koje dijete prikazuju aktivno, međutim nije ih moguće svrstati u neke od gore navedenih potkategorija. To su uglavnom prikazi djece koja se smiju, trče niz ulicu, poziraju pred fotoobjektivom i sl.

Obilježje „neodređeno“ sadržava teme za koje je dvojbeno pripadaju li „aktivnom“ ili „pasivnom“ obilježju. Uglavnom su to teme koje daju savjete na koji način postupati s djecom, ali bez aktivnog ili pasivnog prikaza djece.

Svaka jedinica analize kategorizirana je i prema sociodemografskim pokazateljima kao što su spol, dob i socijalni status djeteta. Demografski pokazatelj „spol“ razvrstavan je prema kategorijama: „muški“, „ženski“ i „neodređeno“ (Korać, Vranješević, 2001, 46). Kategorija „neodređeno“ odnosi se na jedinice u kojima nije bilo moguće procijeniti o kojem je spolu djece riječ, ili on za kontekst teme nije bio važan. Demografski pokazatelj „dob“ razvrstavan je prema kategorijama: „do tri godine“, „djeca predškolskog uzrasta“, „mlađi osnovnoškolci“, „stariji osnovnoškolci“ i „neodređeno“ (Korać, Vranješević, 2001, 46). Kategorija „neodređeno“ odnosi se na jedinice u kojima nije bilo moguće procijeniti dob djece. Socioekonomski pokazatelj je „socijalni status“ djece, a kategorije prema kojima je razvrstavan su: „niži“, „srednji“, „viši“ i „neodređeno“ (Korać, Vranješević, 2001, 46). Socijalni je status određivan prema temi koja govori o djeci i bilježen kao „viši“, „niži“ ili „srednji“ jedino i isključivo ako se pokazao kao relevantan za temu o djeci. Prema tome su djeca poznatih medijskih ličnosti (pjevači/ce, glumci/ice, sportaši/ce, voditelji/ce i sl.) svrstavana u kategoriju „viši“ socijalni status, djeca siromašnih obitelji koje mole za pomoć u „niži“, a prikaz djece u reklamama u kategoriju „neodređeno“.

Svaka je jedinica analize kategorizirana prema tome tko je „izvor informacija o djeci“. „Izvori informacija o djeci“ se odnosi na osobu koja u temi govori o djeci (Korać, Vranješević, 2001,

47). Tako su teme razvrstavane prema tome govori li o djeci samo „dijete“, „roditelj“, „stručnjak neposredno uključen u rad s djecom“ (odgojitelji, učitelji, profesori, psiholozi, pedagozi, pedijatri, treneri i sl.), „stručnjak posredno uključen u rad s djecom“ (psiholozi koji nisu neposredno uključeni u rad s djecom, predstavnici ministarstava, liječnici, sociolozi i sl.), „drugi odrasli“ ili se radi o „iskazu novinara“ (Korać, Vranješević, 2001, 47).

4.3. Rezultati i rasprava

Sadržajna analiza tjednog i dnevnog tiska učinjena je na uzorku od ukupno 116 primjeraka dnevnih novina (*Jutarnji list* i *Večernji list*) u vremenu od 1. prosinca 2012. do 31. siječnja 2013. godine i 33 primjerka tjednih novina (*Globus*) u vremenu od 7. rujna 2012. do 31. svibnja 2013. godine. Uzorkom tjednog tiska nisu obuhvaćeni svi brojevi tjednika objavljeni u ovom razdoblju, već brojevi koji su dostupni u arhivskoj građi Gradske i sveučilišne knjižnice u Osijeku. U sklopu dnevnog tiska ukupno je analizirano 399 tema o djeci, a u sklopu tjednog tiska 55 tema o djeci. Analiza vrste i broja tema o djeci u dnevnom tisku pokazala je da najveći broj čine teme koje su prikazane kroz tekst i fotografiju o djeci (144 jedinica, odnosno 36%), a zatim slijedi reklama (100 jedinica, odnosno 25%), dok su djeca najrjeđe prikazana na fotografiji koja je u funkciji ukrasa (71 jedinica, odnosno 18%). U tjednom tisku teme o djeci najčešće se pojavljuju u formatu fotografije koja kao ukras prati tekst koji se ne odnosi na djecu (36 jedinica, odnosno 65%). Najčešće su to članci o odraslima i njihovu životu, biografije poznatih osoba uz popratnu fotografiju na kojoj su zajedno sa svojom djecom (primjer: biografija „rock“ glazbene skupine uz fotografije članova skupine s djecom, *Globus*, ožujak, 2013.).

4.3.1. Formalna analiza

Prema prethodno navedenim formalnim kategorijama analizirani su pokazatelji značaja koji se djeci pridaje u tisku. Analiza dnevnog tiska pokazala je da su djeca podjednako prikazana na početnim (143 jedinice, odnosno 36%) i srednjim stranicama (146 jedinica, odnosno 37%), a nešto rjeđe na zadnjim stranicama (110 jedinica, odnosno 27%). Dobiveni podaci ukazuju na to da su teme o djeci zastupljene u svim rubrikama dnevnog tiska. Suprotno podacima dobivenim analizom dnevnog tiska, teme o djeci u tjednom tisku najčešće se pojavljuju na posljednjim stranicama (35 jedinica, odnosno 64%).

Analiza sadržaja naslovnih stranica dnevnog tiska pokazala je da se teme o djeci vrlo rijetko pojavljuju na naslovnica, u svega 20 jedinica od ukupnog broja primjeraka dnevnog tiska. Od toga se naslov teksta o djeci pojavljuje u 14 jedinica, a slika djeteta na naslovnici ukupno u 6 jedinica. U tjednom tisku djeca se niti jednom ne pojavljuju na naslovnici. Naslovi teksta o djeci

na naslovnica najčešće izvještavaju o nesrećama (primjeri: nesreća u kojoj su smrtno nastradali otac i sin (*Večernji list*, prosinac 2012.); oružani napad u osnovnoj školi u kojoj je smrtno stradalo 20-ero djece (*Večernji list*, prosinac, 2012.)). Fotografija djece na naslovnici najčešće se pojavljuje u formi reklame.

Naslovna stranica novina sadrži teme koje su, obzirom na njihovu važnost, izdvojene i istaknute. Ove teme mogu se shvatiti u funkciji instrumenta za privlačenje kupaca i čitatelja novina. Dobiveni podaci pokazuju vrlo rijetko pojavljivanje tema o djeci na naslovnoj stranici, iz čega je moguće zaključiti da teme koje se tiču djece nisu od velike važnosti te da ove teme nisu ono što bi moglo privući kupca i čitatelja. Također, izvještavajući o djeci na naslovnica samo kada se radi o nesrećama koje su pogodile djecu, potvrđuje viđenje djece u medijima kao ranjive i u potrebi za zaštitom od strane odraslih. Uočeno je da, iako se fotografija djeteta na naslovnica dnevnog tiska pojavljuje vrlo rijetko, pojavljuje se i u svrhu reklamiranja. Pritom je dijete koje reklamira određeni proizvod prikazano kao nasmiješeno i veselo. Podatak o tome da se tema o djeci niti jednom ne pojavljuje na naslovnici tjednog tiska, moguće je objasniti time da je kao uzorak tjednog tiska uzet magazin *Globus* koji se prije svega bavi političkim i ekonomskim temama. Ovakav pristup djeci u skladu je s viđenjem djece kao socijalne strukture (Qvortrup, 2009; Alanen, 2005; Mayall, 2005). Pritom djeca su prikazana kao manjinska struktura jasno drugačija od odraslih prema generacijskim obilježjima. Kao dominantna skupina u društvu pretpostavljaju se odrasli koji odlučuju o sadržaju tiska namijenjenom odraslim čitateljima, a u toj perspektivi djeca rijetko dolaze do izražaja.

Analiza mjesta teme o djeci u odnosu na cijelu stranicu pokazuje kako se teme o djeci u dnevnom tisku najčešće pojavljuju u gornjoj polovici stranice (165 jedinica, odnosno 41%), nešto rjeđe na donjoj polovici stranice (150 jedinica, odnosno 38%), a 21% tema (odnosno 84 jedinice) zauzima cijelu stranicu. Podaci dobiveni analizom tjednog tiska pokazuju najčešće pojavljivanje tema o djeci na gornjoj polovici stranice (49%). Na osnovi ovoga vidljivo je da su teme o djeci u dnevnom tisku, obzirom na mjesto koje zauzimaju na stranici, jednako važne kao i druge teme koje nisu vezane uz djecu. Međutim, podaci o dužini teme o djeci u odnosu na cijelu stranicu pokazuju kako su teme o djeci i u tjednom i u dnevnom tisku najčešće kratke. Pritom se teme u dnevnom tisku, koje zauzimaju od 0 do 10% stranice, pojavljuju u 23% ukupnih tema (odnosno 93 jedinice), a u tjednom tisku 20% (odnosno 11 jedinica). Najčešće su to kratka izvješća u crnoj kronici ili vijest o poznatima u rubrici „Scena“ uz fotografiju s djecom. S druge strane, u nešto manjem omjeru (19%, odnosno 77 jedinica u dnevnom tisku i 18% odnosno 10 jedinica u tjednom tisku) tema o djeci proteže se preko cijele stranice. Teme koje se protežu preko cijele stranice najčešće analiziraju smrtne nesreće koje su pogodile djecu ili se radi o

velikim reklamama sa slikom nasmijanog djeteta, što je u skladu s podacima dobivenim vezano uz sadržaj naslovnih stranica.

4.3.2. Sadržajna analiza

Sadržajna analiza za uvid u sliku o djetetu u dnevnom i tjednom tisku učinjena je prema prethodno navedenim sadržajnim kategorijama. Sadržajna analiza tema o djeci pokazala je da su djeca i u dnevnom i u tjednom tisku većinom prikazana pasivno (53%, odnosno u 212 tema u dnevnom tisku; 53%, odnosno 29 tema u tjednom tisku), a nakon toga aktivno (39%, odnosno u 155 tema o djeci u dnevnom tisku; 33%, odnosno 18 tema o djeci u tjednom tisku). Zatim slijede teme koje su svrstane u obilježje „sociokulturni kontekst“ i „neodređeno“ (32 jedinice u dnevnom i 8 jedinica u tjednom tisku). U obilježje „neodređeno“ svrstane su teme o djeci bez prikaza djeteta pretežno pasivno ili aktivno. To je, na primjer, članak o djevojčici koja se rodila s 470 grama, a nakon šest mjeseci ima 4 kilograma (*Večernji list*, siječanj 2013.), ili poziv za majke i njihovu novorođenčad na sudjelovanje u „baby fitnessu“ (*Jutarnji list*, prosinac 2012.). Teme svrstane u obilježje „sociokulturni kontekst“ odnose se, na primjer, na prikaz djece u reklami koja su obučena u kostime za maškare (*Večernji list*, siječanj, 2013.), ili fotografiju djeteta koje razgovara s Djedom Božićnjakom i prima poklon (*Globus*, ožujak 2013.). Format „tekst“ djecu najčešće prikazuje pasivno (90% u dnevnom tisku i 100% u tjednom tisku), a pasivni prikaz djece u dnevnom tisku u velikoj se mjeri pojavljuje i u tekstualnim temama koje prati fotografija djece (69%, odnosno u 100 jedinica). Slijedi detaljniji prikaz dobivenih podataka za obilježje „pasivnost“ (tablica 1. i tablica 2.).

Tablica 1. Frekvencija čestote javljanja tema u okviru pasivnog obilježja u dnevnom tisku

<i>Pasivno obilježje</i>	<i>Tekst</i>	<i>Fotografija uz tekst o djeci</i>	<i>Fotografija kao ukras</i>	<i>Reklama</i>	<i>Ukupno</i>
1. Ugroženo dijete					120
Bolest		19			19
Siromaštvo		4	4		8
Rat i izbjeglištvo		1	1		2
Nesreće	17	13			30
Zlostavljanje u obitelji	15	2			17
Nasilje odraslih	9	7			16
Nasilje među djecom	1				1
Obrazovna ugroženost	6	3			9
Socijalno – psihološka ugroženost	6	8	1		15
Ovisnosti	2				2
Ekonomska eksploatacija		1			1
2. Dijete predmet zaštite	16	26			42
3. Dijete u promociji odraslih	4	15	27	2	48
4. Stereo-tipizirano dijete		1	1		2
<i>Ukupno</i>	76	100	34	2	212

Tablica 2. Frekvencija čestote javljanja tema u okviru pasivnog obilježja u tjednom tisku

<i>Pasivno obilježje</i>	<i>Tekst</i>	<i>Fotografija uz tekst o djeci</i>	<i>Fotografija kao ukras</i>	<i>Reklama</i>	<i>Ukupno</i>
1. Ugroženo dijete					8
Bolest		1			1
Siromaštvo		1	2		3
Rat i izbjeglištvo			2		2
Nesreće					
Zlostavljanje u obitelji	1				1
Nasilje odraslih					
Nasilje među djecom					
Obrazovna ugroženost		1			1
Socijalno – psihološka ugroženost					
Ovisnosti					
Ekonomska eksploatacija					
2. Dijete predmet zaštite	2			3	5
3. Dijete u promociji odraslih			16		16
4. Stereo - tipizirano dijete					
<i>Ukupno</i>	3	3	20	3	29

Unutar obilježja „pasivno dijete“ najfrekventnija kategorija u dnevnom tisku je „ugroženo dijete“ (Tablica 1.). Ova se kategorija odnosi na 30 % sveukupnih tema o djeci u dnevnom tisku (120 jedinica). Unutar ove kategorije najfrekventnije teme u dnevnom tisku su one koje govore o djeci kao žrtvama nesreća (30 jedinica). To su na primjer: članak o smrti dječaka i njegova oca u prometnoj nesreći (*Jutarnji list*, prosinac, 2012.); članak o dječaku koji se ozlijedio prilikom paljenja petardi (*Večernji list*, prosinac 2012.). Najfrekventnije teme kategorije „ugroženo dijete“ unutar tjednog tiska govore o djeci žrtvama siromaštva (primjer: članak o ekonomskoj krizi u Europi uz fotografije siromašne djece u ruševinama, *Globus*, rujan 2012.). Unutar kategorije „ugroženo dijete“ u dnevnom se tisku pojavljuje još 70 jedinica o djeci koje djecu prikazuju kroz prizmu različitih ugrožavajućih okolnosti. Slijedi pregled primjera za svaku od vrsta ugroženosti. Obzirom da je broj analiziranih jedinica unutar tjednog tiska znatno manji u odnosu broj jedinica analiziranih unutar dnevnog tiska, kao primjer su navedene teme iz dnevnog tiska.

„Bolest i tjelesni invaliditet“ (19 jedinica) – primjeri: članak o djevojčici oboljeloj od teške bolesti mozga i njezinom povratku s operacije (*Jutarnji list*, prosinac 2012.); članak o bolesti i liječenju djevojčice oboljele od leukemije (*Večernji list*, prosinac, 2012.). „Siromaštvo“ (8 jedinica) – primjeri: članak o obitelji s trinaestero djece koja skuplja papir kako bi se prehranila (*Večernji list*, prosinac, 2012.); članak o samohranom ocu s dvoje djece koji nema čime hraniti djecu, pa ih je dao u dječji dom (*Večernji list*, prosinac, 2012.). „Rat i izbjeglištvo“ (2 jedinice) – primjer: članak o ratnom sukobu u Keniji u kojem su poginula djeca i žene (*Večernji list*, prosinac 2012.). „Zlostavljanje i/ili zanemarivanje u obitelji“ (17 jedinica) – primjeri: članak o obitelji koja je sustavno zlostavljala i zanemarivala svoje dvoje djece (*Jutarnji list*, siječanj 2013.); članak o ocu koji je zanemarivao kćer i sina, a sinu davao drogu (*Jutarnji list*, siječanj 2013.). „Nasilje odraslih nad djecom“ (16 jedinica) – primjeri: članak o ocu koji je objesio svog dvogodišnjeg sina (*Jutarnji list*, siječanj 2013.); članak o poznatom TV voditelju koji je niz godina seksualno zlostavljao djecu s kojom je surađivao (*Jutarnji list*, siječanj 2013.). „Nasilje među djecom“ (jedna jedinica) – primjer: članak o dječaku koji je pretrpio fizički napad od kolega iz škole te pretučen sjedio na nastavi (*Večernji list*, siječanj 2013.). „Obrazovna ugroženost“ (9 jedinica) – primjeri: članak o uvođenju zdravstvenog odgoja u škole (*Večernji list*, prosinac 2012.); članak u kojem roditelji iznose svoju zabrinutost sadržajima koji će se predavati na satovima zdravstvenog odgoja (*Jutarnji list*, prosinac 2012.). „Socijalno-psihološka ugroženost“ (15 jedinica) – primjeri: članak o padu broja rođene djece u Šibeniku u posljednjih deset godina (*Jutarnji list*, prosinac 2012.); članak o povećanju broja izvanbračne djece u Međimurju i porastu razvoda brakova u Primorju (*Jutarnji list*, siječanj 2012.). „Ovisnosti“ (2 jedinice) – primjer: članak o dječaku koji se drogirao u obiteljskom domu (*Jutarnji list*, siječanj

2013.). „Ekonomska eksploatacija“ (jedna jedinica) – primjer: članak o prisiljavanju djece na rad u poljima pamuka u Uzbekistanu za poznati lanac koji proizvodi odjeću (*Večernji list*, prosinac 2012.).

U tjednom tisku u okviru obilježja „pasivno dijete“ djeca su najčešće prikazana u funkciji promocije odraslih. „Dijete u promociji odraslih i u političkoj promociji“ obilježava 55% ukupnih tema o djeci u tjednom tisku. Ova je kategorija druga prema zastupljenosti unutar pasivnih obilježja u dnevnom tisku (48 jedinica). Format u kojem su djeca prikazana kao sredstvo promocije odraslih su najčešće ukrasne fotografije (49%, odnosno 27 jedinica u dnevnom tisku i 44%, odnosno 16 jedinica u tjednom tisku). Primjeri koji opisuju ovu kategoriju: članak u kojem poznati nogometaš govori o svom preseljenju iz Hrvatske, a uz tekst stoji fotografija na kojoj je on sa suprugom i dvoje djece (*Jutarnji list*, prosinac 2012.); članak o aferi poznate novinarkе koji je popraćen fotografijom na kojoj novinarka za ruku drži svoju kćer, dok tekst ne govori o djeci (*Jutarnji list*, prosinac 2012.); članak o poznatom pjevačkom bračnom paru koji je snimio duet popraćen fotografijom na kojoj su njih dvoje okruženi mnoštvom djece (*Večernji list*, prosinac 2012.).

Teme o djeci unutar obilježja „pasivno dijete“, koje su kategorizirane kao „dijete kao predmet zaštite i brige odraslih/društva“, obuhvaćaju 17% ukupnih tema o djeci u tjednom i 11% (odnosno 42 jedinice) ukupnih tema o djeci u dnevnom tisku. Primjeri za ovu kategoriju su: članak o nogometašima koji su u predbožićno vrijeme posjetili dom za nezbrinutu djecu i darivali im deke (*Večernji list*, prosinac 2012.); članak u kojem policija upozorava roditelje da djeci ne kupuju petarde (*Večernji list*, prosinac, 2012.); akcija prikupljanja novca za dječaka bez roditelja (*Jutarnji list*, prosinac 2012.); akcija veslanja i darivanja bolesne djece pred Božić (*Jutarnji list*, prosinac 2012.). Teme o djeci prikazanoj kao predmetima zaštite i brige odraslih najčešće su uobličene u tekst i popratnu fotografiju o djeci (62%, odnosno 26 jedinica u dnevnom tisku), a zatim kroz sam tekst (38%, odnosno 16 jedinica u dnevnom tisku), dok se u drugim formatima ne javljaju teme koje prikazuju djecu na ovaj način.

Prema dobivenim podacima moguće je zaključiti da su djeca i u dnevnom i u tjednom tisku u većoj mjeri prikazana kao pasivna i to prema najfrekventnijim kategorijama „ugroženo dijete“ u dnevnom tisku i „dijete u promociji odraslih“ u tjednom tisku. Podaci o pretežnom viđenju djeteta kao ugroženog u skladu su s ideološkim shvaćanjem djece kao nevine, ranjive, izložene rizicima ugrožavajućih faktora okoline i u stalnoj potrebi za zaštitom od strane odraslih. Qvortrup (2005) ističe da ovakav pristup i shvaćanje djece lišava djecu njihove biti kao ljudskih bića, onih sada, onih bivajućih. Ovo viđenje u skladu je s postojećom dihotomijom unutar socijalnih studija gdje se dijete s jedne strane shvaća kao biće u sadašnjosti, a s druge strane se

naglašava razvojni karakter djetinjstva i usmjerenost na budućnost, na postajanje ljudskim bićem (Prout, 2005). Podaci o prevladavajućem viđenju djeteta kao ugroženog, pasivnog i nemoćnog pred rizicima dobiveni su i u istraživanju Ponte i sur. (2010). Sukladno viđenju djeteta kao ugroženog, postoji i potreba zaštite djece od strane odraslih. Međutim, visoka frekventnost kategorije „dijete u promociji odraslih“ u tjednom tisku pokazuje kako je odraslima važno prikazati sebe kao one koji djecu uvažavaju i smatraju dijelom svoga okruženja. Međutim, ta slika nije u suglasju sa stvarnom slikom o djetetu u medijima te ukazuje na moguću objektivizaciju djece od strane odraslih. Također, iz dobivenih podataka moguće je iščitati tendenciju odraslih za instrumentalizacijom djece. Prikazuje se kao važno živjeti u suglasju s djecom, ali samo u situacijama u kojima je fokus na odraslom pojedincu. Kada se odrasli, primjerice, predstavlja i govori o sebi, svome životu i postignućima, fotografija na kojoj je on s djetetom gotovo uvijek prati tekst.

Obilježje „aktivno dijete“ djecu prikazuje kao aktivne u svom okruženju i društvu. Teme o djeci svrstane u obilježje „aktivno“ obuhvaćaju 39% sveukupnih tema o djeci (odnosno 155 jedinica) u dnevnom tisku i 33% sveukupnih tema o djeci (odnosno 18 jedinica) u tjednom tisku. Slijedi detaljan prikaz dobivenih podataka za obilježje „aktivnost“ (tablica 3. i tablica 4.).

Tablica 3. Frekvencija čestote javljanja tema u okviru aktivnog obilježja, obilježja sociokulturni kontekst i obilježja neodređeno u dnevnom tisku

<i>Aktivno obilježje</i>	<i>Tekst</i>	<i>Fotografija uz tekst o djeci</i>	<i>Fotografija kao ukras</i>	<i>Reklama</i>	<i>Ukupno</i>
1. Uspješno dijete		8			
2. Dijete sudionik nasilja	1	2			3
3. Proaktivno dijete		12	3	2	17
4. Dijete u slobodnom vremenu		3	7	16	26
5. Ostalo	2	7	18	74	101
<i>Ukupno aktivnih</i>	3	32	28	92	155
<i>Sociokulturni kontekst</i>	1	4	3	3	11
<i>Neodređeno</i>	4	8	6	3	21

Tablica 4. Frekvencija čestote javljanja tema u okviru aktivnog obilježja, obilježja sociokulturni kontekst i obilježja neodređeno u tjednom tisku

<i>Aktivno obilježje</i>	<i>Tekst</i>	<i>Fotografija uz tekst o djeci</i>	<i>Fotografija kao ukras</i>	<i>Reklama</i>	<i>Ukupno</i>
1. Uspješno dijete		1			1
2. Dijete sudionik nasilja					
3. Proaktivno dijete		1	1		2
4. Dijete u slobodnom vremenu			1		1
5. Ostalo		1	8	5	14
<i>Ukupno aktivnih</i>		3	10	5	18
<i>Sociokulturni kontekst</i>		1	5		6
<i>Neodređeno</i>			1	1	2

Djeca kao aktivna prikazana su najčešće u reklamama (92%, odnosno 92 jedinice u dnevnom tisku i 56% u tjednom tisku), a najrjeđe u tekstovima o djeci (4%, odnosno 3 jedinice u dnevnom tisku i niti jedna jedinica u tjednom tisku). Prikaz djece u reklamama najčešće je svrstavan u kategoriju „ostalo“. Kategorija „ostalo“ djecu prikazuje aktivno, ali nedovoljno specifično za pozicioniranje u druge predviđene kategorije. Od ukupnih tema od djeci, kategorija „ostalo“ obuhvaća 25% tema i u dnevnom i u tjednom tisku (101 jedinica u dnevnom tisku, 14 jedinica u tjednom tisku), a od tema koje djecu prikazuju u formatu reklame, kategorija „ostalo“ je zastupljena u 74 % tema u dnevnom (odnosno 74 jedinice) i 56% tema u tjednom tisku. U ovu kategoriju svrstavane su teme s prikazom djece kako se smiju, sjede zagrljena i gledaju u fotoobjektiv, hodaju ulicom, leže na travi i slično. Primjeri: fotografija djeteta koje sjedi ocu na ramenu i smije se (*Večernji list*, prosinac 2012.); fotografija djevojčice koja trči niz ulicu (*Globus*, ožujak 2013.); dječak u reklami za stambenu štednju leži na podu i smije se, dok drži bojice u ruci (*Večernji list*, prosinac 2012.).

Ovi podaci potvrđuju prethodno tumačenje o nesuglasju između važnosti koja se posvećuje djetetu kao autonomnom i slici koja se o djetetu prikazuje kroz oglašavanje. Reklame djecu prikazuju aktivno, ali idealizirano, kroz fotografije koje daju privid stvarnosti, a sve u svrhu prodaje proizvoda. Prema tome, moguće je zaključiti da djeca služe kao objekti zadovoljenja potreba odraslih. Tome u prilog ide i činjenica nedostatka tekstova o aktivnom djetetu. Svega tri tekstualne teme govore o djeci kao aktivnim i autonomnim članovima društva. Dijete se vidi kao

aktivno, ali samo u okvirima koje određuju odrasli i samo u svrhu promoviranja odraslih ili njihovih proizvoda.

Od sveukupnih tema o djeci, ona su prikazana „uspješno“ u samo 8 jedinica dnevnog i samo jednoj jedinici tjednog tiska. Primjeri koji djecu prikazuju kao uspješnu su: najava teksta na naslovnici o djevojčici koja je nominirana za filmsku nagradu Oscar (*Jutarnji list*, siječanj 2013.), prilog o djevojčici koja je dizajnirala poštansku marku i pobijedila na natjecanju (*Večernji list*, siječanj 2013.). Sukladno tome, vrlo su rijetke teme koje o djetetu govore kao o proaktivnom. Primjeri za ovu kategoriju su: članak o dječaku koji je postao maneken (*Večernji list*, prosinac 2012.) i članak s popratnim fotografijama o zboru Zagrebački dječaci (*Večernji list*, siječanj 2012.). Međutim, i teme koje govore o djeci kao aktivnim sudionicima nasilja rijetke su. Obilježje „neodređeno“ karakterizira 21 jedinicu o djeci u dnevnom tisku a i svega dvije jedinice o djeci u tjednom tisku.

Analiza sadržaja dnevnih novina pokazala je da obilježje „aktivno dijete“ djecu prikazuje najčešće kao sretnu i bezbrižnu, u trku ili igri. Unatoč tome, djeca su rijetko prikazana kao ona koja samostalno i aktivno djeluju ili sudjeluju u aktivnostima. Također, uz podatak o pretežno pasivnom prikazu djece unutar svih analiziranih tema o djeci te prikazu djeteta kao ovisnog o odraslomu i izloženog brojnim opasnostima, prikaz nasmijane djece u reklamama pokazuje određeno nesuglasje. Uočena tendencija prikazivanja djece kao pasivne sukladna je podacima istraživanja o slici djeteta autorica Korać, Vranješević (2001). Autorice također naglašavaju ovisnost djece o odraslima u smislu ograničene mogućnosti djelovanja i aktivnosti samo u okvirima zadanim od strane odraslih. Za primjer može poslužiti i tema koja se pojavljuje u nekoliko primjeraka dnevnih novina, a vezana je uz uvođenje zdravstvenog odgoja u škole. Dijete je unutar ove teme prikazano kao pasivno, kao predmet brige odraslih i obrazovne ugroženosti. Odrasli raspravljaju o tome što je za dijete najbolje, ali se niti u jednoj od ovih tema ne pojavljuje dijete kao aktivni sudionik rasprave te kao nositelj vlastitih prava. Na ovaj su način djeca viđena kao objekti socijalizacije i učenja, svojevrsni projekti odraslih i „bića u nastajanju“ (Prout 2005). Dobiveni podaci u suglasju su s podacima o viđenju djeteta kao pretežno pasivnog ugroženog, a odraslog kao onoga koji preuzima odgovornost za brigu o djetetu i regulaciju djetetova života.

4.3.3. Sociodemografska analiza

Sociodemografska analiza odnosi se na zastupljenost djece u tisku prema dobi, spolu i socijalnom statusu. Dob i spol određeni su prema navodima u tekstu te prema fotografijama djece. Od svih analiziranih tema o djeci unutar dnevnog tiska bilo je moguće odrediti 418

jedinica, a unutar tjednog tiska 69 jedinica prema „spolu“. Broj jedinica prema „spolu“ je veći od ukupnog broja analiziranih tema, jer se u nekim jedinicama (primjerice fotografija djece) pojavljuju oba spola istovremeno. Podaci dobiveni analizom pokazali su da je prema „spolu“ u dnevnom tisku zastupljeniji „muški spol“ (42%, odnosno 177 jedinica), a u tjednom tisku „ženski spol“ (41%, odnosno 28 jedinica). Teme u kojima nije bilo moguće odrediti spol na koji se tema odnosi u dnevnom tisku iznose ukupno 121 jedinicu, a u tjednom tisku 16 jedinica. Analiza tema o djeci prema „dobi“ pokazala je kako u dnevnom tisku prevladavaju teme o djeci predškolskog uzrasta – od 3 do 7 godina (23%, odnosno 96 jedinica), a u tjednom tisku teme o djeci mlađeg osnovnoškolskog uzrasta (32%, odnosno 22 jedinice). U dnevnom su tisku najmanje zastupljena djeca starije osnovnoškolske dobi (u 53 jedinice), a u tjednom tisku djeca predškolske dobi (u 11 jedinica). Socijalni status djeteta određen je prema temi koja govori o djeci i bilježen kao „niži“, „srednji“ i „viši“ samo kada se pokazao kao relevantan za samu temu. Socijalni je status bio vidljiv u temama koje govore o djeci poznatih medijskih ličnosti (*Večernji list*, siječanj 2013.), temama o siromašnim obiteljskim uvjetima (*Večernji list*, prosinac 2012.) ili temama o akcijama za pomoć siromašnoj djeci (*Jutarnji list*, siječanj 2013.). U reklamama i temama gdje socijalni status nije naglašen kao važan za temu, bilježen je u kategoriju „neodređeno“. Prema ovim obilježjima najviše je tema o djeci svrstano u kategoriju neodređeno (54%, odnosno 216 jedinica u dnevnom tisku i 35%, odnosno 19 jedinica u tjednom tisku), nakon toga u dnevnom je tisku najzastupljeniji „srednji socijalni status“ (20%, odnosno 78 jedinica), a u tjednom tisku „viši socijalni status“ (25%, odnosno 13 jedinica). Dobiveni podaci u suglasju su s podacima o načinu na koji je dijete u tisku prikazano. Teme o djetetu ugroženom siromaštvom vrlo su rijetke, a u oba primjera tiskovina u okviru obilježja „pasivno“ u najfrekventnijoj kategoriji dijete je prikazano kao sredstvo u promociji odraslih. Obzirom da se većina ovih tema odnosi na djecu poznatih i slavni osoba, socijalni status u koji su bilježene odgovara viđenju poznatih i slavni kao materijalno „dobrostojećih“.

4.3.4. Izvori informacija o djeci

„Izvori informacija o djeci“ svrstani su prema prethodno navedenim kategorijama. Od ukupnog broja tema, bilo je moguće uočiti 261 „izvor informacija o djeci“ u dnevnom tisku i 12 „izvora informacija o djeci“ u tjednom tisku. „Izvore informacija o djeci“ nije bilo moguće utvrditi na temelju fotografija i reklama, a u nekim je tekstovima bilo uočeno i nekoliko „izvora“ koji govore o djeci. Analiza „izvora informacija o djeci“ pokazala je da o djeci najčešće govore novinari (53%, odnosno 139 jedinica u dnevnom tisku i 50%, odnosno 6 jedinica u tjednom

tisku), nakon toga u 17% (odnosno 45 jedinica) u tjednom tisku 25% od ukupnih priloga o djeci u tjednom tisku o njima govore roditelji, a najrjeđe je to iskaz same djece.

Dobiveni podaci sukladni su podacima dobivenim u istraživanju Ponte i sur. (2010) te podacima iz istraživanja Korać, Vranješević (2001). U oba primjera istraživanja „izvori“ koji govore o djeci su najčešće odrasli, i to novinari. Buckingham (2009) također ističe kako se pojavom novih globalnih medija o djeci sve više govori u kontekstu ugroženih, a time se razvija i diskurs o načinima koji mogu „zaštititi“ djecu od negativnih utjecaja okoline. Ovakav pristup povezan je sa sentimentalnim ideološkim viđenjem djetinjstva koje leži u osnovi perspektive odraslih. Podaci su također u skladu s podacima o viđenju djeteta kao pasivnog, neukog i nekompetentnog. Odrasli pritom preuzima odgovornost za govor u ime djeteta i za dobrobit djeteta. Iskazi roditelja su, za razliku od podataka iz istraživanja Korać, Vranješević (2001), na drugom mjestu po čestoti, međutim, ipak se javljaju tri put manje od iskaza novinara. Novinari govore o djeci stvarajući željeni ton i sliku o njima. Pristupajući temama o djeci isključivo iz perspektive odraslih, vidljivo je, kao i u istraživanju Ponte i sur. (2010), da su ovakvi novinarski postupci u kontradikciji sa zahtjevom o neutralnosti novinarstva. Ovakvo viđenje djetinjstva i djece može se shvatiti kao povezano s modelima socijalne kontrole i odnosom moći između struktura odrasli – djeca (prema Smith, 2011; Jenks, 2005), ali i odnosom moći između struktura odrasli – odrasli. Čime je moguće objasniti znatno manji omjer između izvora informacija o djeci koje pružaju novinari i informacija koje pružaju sami roditelji djece. Perspektiva odraslih vezana uz izvore informacija o djeci u skladu je sa svim podacima dobivenim o načinu na koji se dijete vidi u tisku.

Ukupni podaci dobiveni analizom sadržaja dnevnog i tjednog tiska u opreci su sa suvremenim shvaćanjem djetinjstva i djece u socijalnim studijama. Djetinjstvo i djeca se u medijima i dalje vide „ideološki“ i isključivo kroz perspektivu odraslih. Ova perspektiva nije u skladu s perspektivom koju ističu Sommer i sur. (2010), jer je prema dobivenim podacima jasno vidljivo da odrasli, čak i kada govore i djeluju za dobrobit djece, ne pokušavaju shvatiti dječju poziciju. Dječja je perspektiva zanemarena i marginalizirana. Ipak, perspektiva odraslih uočena u istraživanju može se povezati s potrebom odraslih da se pozicioniraju kao ključni faktor za podizanje djece u društvu.

5. Zaključak

Shvaćanje djetinjstva kao socijalno konstruiranog i socijalno strukturiranog te djece kao socijalnih aktera otvara mogućnost za istraživanje različitih konstrukcija o djetinjstvu i djeci. Interdisciplinarni pristup istraživanju područja djetinjstva i djece omogućava sagledavanje ovog fenomena iz različitih perspektiva i omogućava shvaćanje različitih konstrukata koja društva i kulture imaju o djetinjstvu i djeci. Dječja perspektiva je polazište za shvaćanje djeteta i njegovog stvarnog okruženja, načina na koji djeca doživljavaju to okruženje te načina na koji djeca unutar tog okruženja participiraju. Ipak, ova je perspektiva često zanemarena, kako u istraživanjima, tako i u svakodnevnom diskursu. Djetinjstvo je situacijski smješteno, a unutar njega su djeca kao ona koja jesu i ona koja nastaju zajedno sa svojim okruženjem kojega su dio i odrasli. Promjene u okruženju djeluju na promjene u strukturi djetinjstva. Mediji čine globalnu pojavu i utječu na stvaranje slike o djetinjstvu. Stoga je istraživanje usmjereno na dobivanje uvida u sliku koju mediji prikazuju o djeci i djetinjstvu. Analiza sadržaja dnevnog i tjednog tiska pokazala je postojanje „ideološkog“ viđenja djece u društvu. U prikazima djece dominira perspektiva odraslih. Djeca su prikazana kao pretežno pasivna, nezrela i ranjiva. Odrasli su prikazani kao oni koji brinu i štite djecu. U pasivnim prikazima djece vidljivo je i pozivanje na dječja prava i viđenje djeteta kao društvenog aktera, međutim diskurs o pravima djece izjednačuje se s diskursom o djeci kao ugroženoj i rizičnoj skupini. Djeca su prikazana aktivno najčešće u ulozi promocije odraslih ili njihovih ideja. Međutim, niti tada nije vidljiva autonomija djeteta, već je moguće iščitati objektivizaciju djece u svrhu prikaza odraslih u svjetlu uvažavanja i prihvaćanja različitih društvenih grupa. Usmjerenost na odrasle vidljiva je i u podacima o prikazu djece u reklamama. Djeca su u reklamama prikazana nasmiješeno, veselo i sretno, ali nije vidljiva dječja aktivnost u smislu preuzimanja inicijative ili sudionitva u akcijama. Dječja je participacija moguća u okvirima koje pretpostavlja perspektiva odrasli. Viđenje djece kao pasivne uočen je i u podacima o tome tko u medijima govori u djeci. Teme koje su posvećene djeci najčešće su prezentirane iz perspektive odraslih, točnije iz perspektive novinara. Iskazi djece o sebi samima i svom doživljaju svijeta najrjeđe su zastupljeni.

Mayall (2005) ističe da su djeca svjesna postojanja različitih skupina u društvu i samim time svoje pozicije kao generacijski različitih od odraslih. Stoga se shvaćanjem djetinjstva kao socijalne strukture, može osvijestiti položaj djetinjstva u društvu. Samim time moguće je osvijestiti i postojanje prevladavajuće perspektive odraslih te pokušati shvatiti poredak u društvu kroz dječju perspektivu i na taj način djelovati u svrhu unaprjeđivanja socijalnog statusa djetinjstva.

Literatura

Alanen, L. (2005). Women's Studies/Childhood Studies. Parallels, Links and Perspectives. U: J. Mason, T. Fattore (Ur.), *Children Taken Seriously in Theory, Policy and Practice* (str. 31–46). London: Jessica Kingsley Publishers.

Aries, P. (1962). *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life*. New York: Alfred A. Knopf.

Babić, N., Irović, S. (2001). Učenje i poučavanje u predškolskim programima u svjetlu konstruktivizma. *Napredak*, 142 (1), 39–50.

Babić, N., Irović, S. (2003). Dijete i djetinjstvo u pedagoškoj teoriji i edukacijskoj praksi. U: N. Babić, S. Irović (Ur.), *Dijete i djetinjstvo – teorija i praksa predškolskoga odgoja* (13–34). Osijek: Visoka učiteljska škola.

Buckingham, D. (2005). Constructing the „Media Competent“ Child: Media Literacy and Regulatory Policy in the UK. *Media education*, 11, 11–14.

Buckingham, D. (2007). Selling Childhood? Children and Consumer Culture. *Journal of Children and Media*, 1 (1), 15–24.

Buckingham, D. (2009). New media, new childhoods? Children in changing cultural environment in the age of digital technology. U: M. J. Kehily (Ur.), *An introduction to childhood studies. Second edition* (str. 124–141). Maidenhead: Open University Press/ McGraw Hill.

Buckingham, D. (2012). Children and media: a cultural studies approach. U: K. Drotner, S. Livingstone (Ur.), *Handbook of Children, Media and Culture* (str. 93–121). London: Sage.

Christensen, P. (2004). Children's participation in ethnographic research: issues of power and representation. *Children and Society*, 18, 165–176.

Christensen, P., James, A. (2008). Introduction: Researching Children and Childhood Cultures of Communication. U: P. Christensen, A. James (Ur.), *Research with Children Perspectives and Practices. Second Edition* (str. 1–10). New York and London: Routledge.

Clark, A. (2005). Ways of seeing: using the Mosaic approach to listen to young children's perspectives. U: A. Clark, A. Kjørholt, P. Moss, (Ur.), *Beyond Listening. Children's perspectives on early childhood services* str. (13–28). Bristol: Policy Press.

Cohen, L., Manion, L., Morrison, K. (2007). *Research Methods in Education. Sixth edition*. London and New York: Routledge.

Corsaro, W. A. (2003). „*We're friends, right?*“: *inside kids' cultures*. Washington D.C.: Joseph Henry Press.

Corsaro, W. A. (2006). Qualitative Research on Children's Peer Relations in Cultural Context. U: X. Chen, D. C. French, B. H. Schneider (Ur.), *Peer Relationships in Cultural Context* (str. 96 - 120). New York: Cambridge University Press.

Corsaro, W. A. (2011). *The Sociology of Childhood (3rd edition)*. London: Pine Forge Press, SAGE Publication Inc.

- Corsaro, W. A., Molinari, L. (2008). Entering and observing in children's worlds: A reflection on a longitudinal ethnography of early education in Italy. U: P. Christensen, A. James (Ur.), *Research with Children Perspectives and Practices. Second Edition* (str. 109–123) New York and London: Routledge.
- De Block, L., Buckingham, D. (2007). *Global Children, Global Media: Migration, Media and Childhood*. London: Palgrave Macmillan.
- Grover, S. (2004). Why won't they listen to us? On giving power and voice to children participating in social research. *Childhood* 11 (1), 81–93.
- Hendrick, H. (1992). Children and Childhood. *Refresh: Recent Findings of Research in Economic and Social History*, 15, 1–4.
- James, A., James, A. L. (2001). Childhood: Towards a Theory of Continuity and Change. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 575 (25), 25–37.
- Jenks, C. (2004). Constructing childhood sociologically. U: M. J. Kehily (Ur.), *An Introduction to Childhood Studies* (str. 77–96). Mainhead: Open University Press/McGraw Hill.
- Jenks, C. (2005). *Childhood, 2nd edition*. London: Routledge.
- Korać, N., Vranješević, J. (2001). *Nevidljivo dete: slika deteta u medijima*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Livingstone, S. (2002). *Young people and new media: Childhood and the changing media environment*. London: Sage.
- Mayall, B. (2000). *Negotiating Childhoods*. Research Briefing ESRC Children 5-16 Programme.
- Mayall, B. (2005). The Social Condition of UK Childhoods: Children's Understandings and Their Implications. U: J. Mason, T. Fattore (Ur.), *Children Taken Seriously in Theory, Policy and Practice* (str. 79–91). London: Jessica Kingsley Publishers.
- Mayall, B. (2008). Conversations with Children: Working with Generational Issues. U: P. Christensen, A. James (Ur.), *Research with Children Perspectives and Practices. Second Edition* (str. 109–123) New York and London: Routledge.
- Mužić, V. (1999). *Uvod u metodologiju istraživanja odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Educa.
- Ponte, C., Bauwens, J., Mascheroni, G. (2010). *News and children's communication rights: A comparative analysis of 13 European quality newspapers*. JRE on-line Journal (Journalism Research and Education Section IAMCR).
- Prout, A. (2005). *The Future of Childhood. Toward the interdisciplinary study of children*. London-New York: Routledge.
- Prout, A., James, A. (1997). A New Paradigm for the Sociology of Childhood? Provenance, Promise and Problems. U: A. James, A. Prout (Ur.), *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood* (str. 7–33). London: Falmer Press.
- Punch, S. (2002). Research with Children: The Same or Different from Research with Adults? *Childhood*, 9 (3), 321-341.

Qvortrup, J. (2005). Varieties of Childhood. U: J. Qvortrup (Ur.), *Studies in Modern Childhood* (1–21). Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Qvortrup, J. (2009). The Development of Childhood. U: J. Qvortrup i sur. (Ur.), *Structural, Historical, and Comparative Perspectives (Sociological Studies of Children and Youth, Volume 12)* (str. 1 – 26). Emerald Group Publishing Limited

Smith, K. (2011). Producing governable subjects: Images of childhood old and new. *Childhood*, 19 (1), 24 – 37.

Sommer, D., Pramling Samuelson, I., Hundeide, K. (2010). *Child Perspectives and Children's Perspectives in Theory and Practice*, 2. New York: Springer.

Woodhead, M. (2006). Changing Perspectives on Early Childhood: Theory, Research and Policy. *International Journal of Equity and Innovation in Early Childhood*, 4(2), 5–48.

Woodhead, M. (2009). Childhood studies: past, present and future. U: M. J. Kehily (Ur.), *An introduction to childhood studies. Second edition* (str. 17–35). Maidenhead: Open University Press/McGraw Hill.

Prilozi

Fotografirani sadržaj korišten za analizu na primjerima dnevnog tiska (*Jutarnji list* i *Večernji list*) i na primjerima tjednog tiska (*Globus*) priložen je na CD-u.